

Forfatter: Grundtvig, N. F. S.

Titel: Kort Begreb af Verdens Krønike i Sammenhæng

Citation: Grundtvig, N. F. S.: "Kort Begreb af Verdens Krønike i Sammenhæng", i Grundtvig, N. F. S.: *Grundtvigs værker*, Faculty of Arts, Aarhus University. Onlineudgave fra Grundtvigs Værker: https://tekster.kb.dk/text/gv-1812_189-com-shoot-idm81.pdf (tilgået 28. juli 2024)

Anvendt udgave: Grundtvigs værker

Ophavsret: Materialet er dedikeret til public domain. Du kan kopiere, ændre, distribuere og fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse. Husk dog altid at kreditere ophavsmanden.

[Læs CC0-erklæringen](#)

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

historie, både som et skriftligt værk og som indbegrebet af de fortidige begivenheder.

besværligt, vanskeligt.

også.

stolt, fornem.

skik.

også.

står også navnet (poetisk).

kan gå i glemme.

således at.

'Alt' kan også læses som: jo (forsikrende betydning).

portræt.

burde stå malet i hans ansigt; se også Åb 17,5.

bor (poetisk).

kæmpemæssige fjender. Afsnittet hentyder til Griffenfelds køb af Samsø i 1674, kort før sit fald, og Hjalmars tvekamp med Angantyr, som nogle sagnforskere henlagde til Samsø (Suhm 1776, s. 108).

er hans odel, hans ejendom (poetisk).

også.

sjællænder.

med forlov.

historien, både som et skriftligt værk og som indbegrebet af de fortidige begivenheder.

digtekunst, poesi.

endnu, stadig.

fagert, skønt.

prale.

stavn på et orlogsskib.

historien, både som et skriftligt værk og som indbegrebet af de fortidige begivenheder.

lovpriser (poetisk).

medlem af adelsslægten Gøye, også stavet Gjõe.

medlem af adelsslægten Friis.

ved hoffet.

modgangen, den besværlige tid.

endnu.

bestemt, helt sikkert.

sløver, her muligvis på overnaturlig vis.

uanset hvor.

også.

ulovligheder.

overgreb.

overdække i et højtideligt, pragtfuldt optog.

også.

når du frem.

frugthave, her: Paradisets have.

således.

også.

således.

(verdens)anskuelse.

bryde hul på.

således.

frit; ganske vist.

også.

således.

også.

bevirkedes.

(verdens)anskuelse.

ånd, åndsperson.

teknik, håndværk.

overdådigt.

strålet.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

ensartet.
den kirkelige styreform, præstevældet, med dens rangorden.
et domkapitels indtægter i form af naturalier.
omvende sig til, tværtimod indstille sig på.
lat., gudernes legetøj.
frafald.
(verdens)anskuelsen.
anskuelse.
udarter, degenererer.
handler sådan, at de skiller sig selv og anskuelsen fra æren, at de fratager sig selv og anskuelsen æren, dvs. opfører sig sådan, at de vanærer sig selv og anskuelsen.
anskuelse.
næsten.
(verdens)anskuelsen.
(verdens)anskuelsen.
len (pluralis).
stiller den øverste i det kirkelige hierarki og prælaten sig i vejen.
kundskab.
(verdens)anskuelsen.
hovmod.
tiltro mig det.
hensigten.
således.
syne, se.
synlig, til at se.
åbne.
også.
også.
omend.
også.
forvente.
således.
mens.
nuets, den flygtige nutids.
fordeles.
gøgl, løjer.
(forklaringer til) svære fremmedord.
oplysningsskelet, også i betydningen: oplysningens grundlæggende system.
manerer, adfærd.
forvente.
nu også.
snarere.
historien, både som et skriftligt værk og som indbegrebet af de fortidige begivenheder.
det vil sige.
beskaffenhed, omstændigheder.
frembragt.
fremkalde.
fremkalde.
åbne.
indlysende.
sandsynlige.
historien, både som et skriftligt værk og som indbegrebet af de fortidige begivenheder.
portræt.
historiens, både som et skriftligt værk og som indbegrebet af de fortidige begivenheder.
min skyld, som jeg pådrager mig ved synd.
erkendt.
nød.
historie, både som et skriftligt værk og som indbegrebet af de fortidige begivenheder.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

forbliver; kommer.

jordiske liv.

nød.

må vi, sømmer det sig for os at.

selv hvis.

måtte.

tåbelige.

tillempet.

våbenstilstand.

bestemt, helt sikkert.

tåbeligt, fejlagtigt.

ikke det.

kan kalde (optativ).

blev påkaldt.

døsede hen.

svækkedes.

tåbelige.

ærefuld.

endnu, stadig.

syne, se.

historien, både som et skriftligt værk og som indbegrebet af de fortidige begivenheder.

uomtvistelige.

også.

styrke; hærstyrke.

også.

også.

styrker.

også.

ørken.

dækket.

styrkende.

sulte til døde.

åbner.

historiens, både som et skriftligt værk og som indbegrebet af de fortidige begivenheder.

genfærdene.

tåbelige.

kigger vi derimod ind.

udregne og arbejde langsomt, uden resultat.

uransagelige bogstaver, skrifttegn.

sammen.

besluttet.

bliv kloge, tænk jer om (imperativ pluralis).

lad jer belære (imperativ pluralis).

kys (imperativ pluralis).

styrke.

denne gang.

historien i den almene betydning.

almene.

passende.

kort, det vil her sige: tidstavle.

efterhånden.

tabt.

forvente.

hvad hjertet er fuldt af.

skjulte, uransagelige beslutninger.

uklogskab, tåbelighed.

styrelse, plan.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

af hensyn til.

helt.

helt uforholdsmæssig.

lat., 'Jeg stræber at fatte mig kort og bliver uklar'. Citat fra Horats' *Ars Poetica*, vers 25-26, også oversat i *Om Digtekunsten og om Digterens Kalden og Pligter*, (Horats 1945), s. 92 som: digteren "koncentrerer — og bliver kun dunkel".

historien i den almene betydning.

passende.

endnu mindre.

side af.

bemærkelsesværdige.

den ældre historie.

sygdomsbillede dannet af Grundtvig, enten som fri association i tråd med tysk organismefilosofi eller fra den datidige betegnelse 'Erdkrebs': en træsyge forårsaget af honningsvamp, som udbreder sig fra rodnettets opefter (Meyer 2014).

dødelig sygdom.

ganske vist.

nyheder.

forunderlige.

dannet af 'spir': herskerstav. Slaverne tog i 1791 gennem et oprør magten på Hispaniola. På øens vestlige halvdel erklærede de i 1804 Haiti for en stat. Det var det første slaveoprør i Amerika, som førte til en selvstændig stat.

tiltrængt.

også.

nød.

frembringe.

profeternes forsamlingssteder, jf. de profeter som samledes omkring Samuel i Najot som beskrevet i 1 Sam 19,18-19.

det vil sige.

sjældne.

opdrage; betegnelsen 'opkæle' er dannet af Grundtvig som ordspil.

digterløn.

bedrift, gerning.

forskellige.

anordner, indretter.

på sin plads, ikke upassende.

faste.

sæt nu, hvis nu.

roligt (underforstået: roligt tro).

hvilket.

midtpunkt.

tilbagevenden.

verdenshistorien.

meget behageligt.

historie, både som et skriftligt værk og som indbegrebet af de fortidige begivenheder.

helt.

betegnes som.

mens.

tåbelige.

skik.

et smædeskrift.

således.

tillempet.

stampe mod brodden, kæmpe mod noget uafvendeligt eller overmagten.

døm (imperativ pluralis).

døm! Imperativ, 2. person pluralis.

planer, beslutninger.

trinitatis, dvs. første søndag efter pinse.

iklædninger.

således.

sammendrag.

forbindelse, fællesskab.

om.

der lignede dem.

bedrift, gerning.

(større) byer.

således.

menneskeslægt.

gik (præteritum pluralis af 'gange').

mens.

således.

aldrig mere.

slægtninge.

gerning, handling.

Kains efterkommeres.

(større) byer.

ødelagde.

spredde, forjage.

alt efter.

kvægdraft.

samfund.

allierede.

faste.

splid.

faste.

almene.

blev behandlet retfærdigt.

masserne.

indse; anerkende.

bindende gyldighed.

den korte, jordiske tilværelse.

gik (præteritum pluralis af 'gange').

himmelgemyerne.

kaldte frem, frembragte.

åndsevner.

forunderlige.

iklædte.

endnu.

valgte.

gik (præteritum pluralis af 'gange').

fast bopæl.

slægtninge.

vandrede omkring.

Kams efterkommere.

udvandt (præteritum pluralis af 'udgrave').

aftvinge.

adskillelsen, dvs. ødelæggelsen af Babelstårnet.

efterkommeren af Kam.

efterkommeren af Sem.

de åndelige begavelser.

erhverv.

håndværkene.

himmelgemyerne.

bemærkelsesværdigt.

syne, se.

klæde.

gik (præteritum pluralis af 'gange').

også.

udvandt (præteritum pluralis af 'udgrave').

give agt på.

overdådighed.

sandsynligt.

slægtninges.

forfald.

ekstraordinære.

midtpunktet.

sandsynligt.

for dem kun gjaldt om.

i tidens løb.

fuldt ud.

tabt.

således.

syne, se.

syne, se.

modstået.

geometrien.

krævedes for.

kunsthærdige.

forfædrenes.

såvel som.

nøjsomhed.

overdådighed.

her også: stærke, modige.

undergravedes (gl. præteritum af 'undergrave').

også.

åbenlyst se.

heltery.

tapre.

fornemme personer.

hærens fane.

bedrift, gerning.

forrest.

gik.

herreløse.

overlevendes.

bedrifter, gerninger.

felttog.

overdådighed.

(større) byerne.

felttog.

overdådighed.

erhverv.

bemærkelsesværdig.

svækkede.

passende.

beliggenhed.

spåede for.

ruinhob.

tapre.

sammenpisket, sammentvungen.

(større) byers.

(større) byer.

anerkende.

overkommando.

forbundsføller.

hengav sig, forfaldt.

overdådighed.

forbundsfæller.

pralet.

ruinhob.

mere bemærkelsesværdig.

(større) byer.

bemærkelsesværdige.

genoplivede genfærd.

underlegne.

brist.

ukrudt.

ganske vist.

her også: til bar, udækket.

fremmane.

dragter.

forgangne.

ukunstlet, enkel.

oprigtig, enfoldig.

mest sandsynlig.

bedrifter, gerninger.

vederfaredes hans forgænger, var blevet hans forgænger til del.

menneskelig kløgt.

også.

kunsthærdigt.

sprede, forjage.

den korte, jordiske tilværelses.

forbindelse, selskab.

masserne.

side af.

fremtrædende.

overdådighed.

udsugning, udbytning.

tapre.

den herskerstav, det scepter.

begravedes (præteritum pluralis af 'begrave').

overmagt, overtag.

slavesind, feje, sløve sindelag.

(større) byerne.

fremmane.

felttog, togt mod perserne.

prangende.

forberedelserne.

blevet endnu.

landdelene, provinserne.

forgængere.

flokke af.

stærke, modige.

verdensdele.

sydøstlige.

regeringen.

almene.

lat., forsamlinger.

grundlæggelse.

sikret sig.

overmagt, overtag.

stridsånd.

(større) byer.

allerede.

havde held i krigsførelsen mod.
kolonier.
(større) byers.
stride mod, kæmpe mod.
grundlæggelse.
kolonier.
tidsrum.
kamp på døden.
ganske vist.
sandsynligt.
forfædre.
denne gang.
sejrrige felttog.
overlevende.
berøvede dem.
styrke.
snarere.
derhen.
jævnbyrdige.
tigge sig til.
bemærkelsesværdigt.
dvs. Ptolemæus, Ptolemaios.
(større) byer.
gyldne tidsaldre.
styrkede.
rovlystne.
gyldig.
fred.
i tidens løb.
splidens.
nøjsomme.
afholdende.
overdådighed.
fortrinlige.
endnu; dernæst.
stod frem, viste sig.
til dels.
for.
af hensyn til.
gruppe.
slavesind, feje, sløve sindelag.
sikkerhed og orden.
lat., herskere.
brister, fejl.
prægtige; prangende.
kløgt.
i bedste fald.
gik ikke tabt.
i bedste fald.
ville.
tomt, indholdsløst liv.
genfærd.
nød.
styrket.
hensygnat.
masserne.
den korte, jordiske tilværelse.

forbindelse, fællesskab.

særlige.

gyldne.

mest bemærkelsesværdige.

særlige.

genstridighed.

skysøjle.

ørken.

vandre omkring.

mirakuløs.

skysøjlen.

garanti.

form; billede.

(større) byernes.

stridsånd.

synligt, tydeligt.

hebr., šopeṭim: dommere.

bedrifter, gerninger.

mest bemærkelsesværdige.

styrkede.

trone.

give.

forbindelse, fællesskab.

efterfølger.

også.

grad af visdom.

indpas.

dvs. trods alt ikke.

slægtninge.

erfarede, lærte at kende.

forunderlige.

revsede.

frafald.

mission.

hverken.

én gang.

her: dem, som blev tilbage efter bortførelsen.

sit syn.

vandre.

Nøden.

berøvede, stjålne hellige kar, jf. det kristne kirkesølv (alterkalken, dåbsfadet m.m.)

medgang, lykke.

tildelte.

sikrede sig, vandt kontrollen over.

styre, magtudøvelse.

tronskifte.

navnebror.

befalede (præteritum af 'befale').

samaritaneren, dvs. indbyggeren fra Samaria.

indbyggeren fra Idumæa.

degenererede, afveg.

stoltheden.

tapperheden.

en religiøs gruppering.

påbud opfundet af mennesker, modsat Guds påbud.

tid.

logrede for, dvs. tækkedes, indsmigrede sig hos.

indgyde.
nød.
god grund.
ville.
herskerstav, scepter.
her: virke som forkynder; egl. præsteembede.
tre et halvt.
for hvem.
gerning.
endnu, stadig.
uklart.
styrke.
fuldt ud.
forløsnings.
således.
befalede (præteritum af 'befale').
da.
bemærkelsesværdige.
vennesæl, venlig.
ligesom.
sådan.
landsdele, provinser.
dyriske.
fremtrædende.
god grund.
stukket Rom i brand.
fået en uventet, ulykkelig ende.
lige.
dvs. Antoninus Pius og Marcus Aurelius Antoninus.
berøvede.
mordlyst.
sådan er det ikke.
stærke, modige.
stride mod, kæmpe mod.
overdådighed.
efterhånden som.
stærk, modig.
sikkerhed og orden.
to et halvt hundrede.
udspekulerede.
nød.
ødelæggelse.
pinsler, legemlige smerter.
trossamfund.
således.
også.
ville.
havde løskøbt dem.
købte sig fri for.
degenereret.
mirakuløse.
krævede det.
kirkefædre.
tillempe.
bar (præteritum pluralis af 'bære').
ordstrid, ordkløveri.
stærke, modige.

drog gennem.
udstrakt, omfangsrigt.
betales for at trække sig tilbage.
helt.
stærke, modige.
to et halvt tusinde.
berøvet.
bo.
ørken.
fandt (præteritum pluralis af 'finde').
løb.
åndsevner.
lånte.
bevidst; virkelig.
troslære.
modstået.
oversvømmelser.
sandsynligt.
lægge kristenheden øde.
sit forfald.
mens.
efterfølgere.
vægt.
overdådighed.
let for statholderne.
ligesom.
arab., hed ørkenvind med sandskyer.
således.
mere.
hovmestre.
lat., husets mestre.
nordøst.
forskellige.
nordpå.
mandigt.
til sidst.
de hedenske helligdommes.
forfædrenes.
bestandigt.
bedrift, gerning.
synlig for alle.
ugerninger.
enkel, nøjsom.
frembragte.
højtidelige handlinger.
efterhånden.
den korte, jordiske tilværelse.
behageligt; foretrukket.
prangende ejendele, kostbarheder.
styrke.
ugerning.
erhverv.
stærke, modige.
slægtninge.
middel, udvej.
betale de fjender for at trække sig tilbage.
landsdel, provins.

vikingetogt.

styrke.

sluttede.

drog ej ud.

styrke.

en religiøs orden.

vendte sig bort.

gudstjenester, bodsøvelser.

således.

degenererede.

gerning.

døsig, hendøsed.

fuldt ud.

efterfølgere.

betale nogle for at trække sig tilbage.

rovlystne.

heltery.

ramme.

tæmmet.

indså; anerkendte.

bekragede.

efterfølgere.

i den grad.

meget.

styrke.

retten sad i spydkraftet, dvs. magten trådte i stedet for loven. Ordsprog, se Mau nr. 5.025.

slået op, åbne.

vakt, indgydet.

snarere.

skamløst.

åbnes.

og også.

efterfølgere.

efterfølgere.

efterfølger.

den lovløse tilstands, junglelovens.

arkidiakon: øverste gejstlige i et domkapitel; sammenlignelig med en domprovst.

udbredte.

efterfølger.

forpligtet.

efterfølgere.

gerninger.

til skam; en anledning til vildfarelse.

dårligt eksempel.

styrke.

middel, udvej.

bandlyse dem, dvs. udelukke dem fra kirkens sakramenter.

det vil sige.

masserne.

efterfølgere.

sikrede sig.

riger, stater.

i nogen tid; i temmelig lang tid.

åben.

gå.

efterhånden.

tiden gik.

kamplarm.

de fleste af hans.

også.

i skarer, i store mængder.

seldsjukiske.

nød.

sårede.

anerkendte.

felttog.

brodermord.

vække.

guddommeligt begejstrede, åndeligt inspirerede.

bevirket.

se.

felttoget.

også.

forrest.

kæmpestyrke, heltekraft.

heltemod.

gik (præteritum pluralis af 'gange').

her også: stærke, modige.

ved Korsets tegn indviede.

splid.

synligt.

styrke.

da.

heltery.

fornemme personer.

dvs. johannittere.

bedrifter, gerninger.

religiøse grupperinger.

gods, kostbarheder.

forøgede.

til sidst.

ædelmodige.

(større) byer.

endnu, stadig.

foran.

her også: forskellige.

nordpå.

slavesind, feje, sløve sindelag.

slægtninge.

vandt.

heltery.

bemærker.

arvefølgekrige.

overanstrengelsen.

afmagt.

felttogene.

solskinsdag.

drog ud.

felttogenes.

se.

store havnebyer.

de store havnebyers.

(større) byer.

beskaffenhed, omstændigheder.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

(større) byerne.

forbundsføller.

bemærkelsesværdig.

(større) byer.

fuldt ud.

århundreder.

(større) byer.

enkel, nøjsom.

(større) byerne.

(større) byernes.

undergivne.

herreløst.

slægtninge.

embedsmænd.

fra ital., podestà: en embedsmand, som ved valg blev tildelt byens øverste magt, svarende til en overborgmesters beføjelser.

(større) byer.

(større) byerne.

(større) byer.

grundigt.

fællesskab.

aftvang.

anerkendt.

tildelte, afgjorde.

mødrene slægts.

uddøde.

slægt.

ædelmodige.

så at sige.

tid.

fager, skøn.

underligt.

allerede.

også.

også.

mest bemærkelsesværdige.

omfang.

felttog.

sammen.

bedrifter, gerninger.

nøje.

vidunderligt.

slægtninge.

helte.

gået (perfektum participium af 'gange').

oldtid.

forgangne.

således.

syne, se.

såsom.

bemærkelsesværdige.

arvefølgekrigene.

begravet.

eksportere.

nødvendigt.

tåbelighed.

tabte.

styrke.

helt.
mongoler.
rovlystne.
vennesæle, venlige.
troner.
mongolerne.
kommet i gang.
styrke.
fornem person.
stå (gl. imperativ).
gik (præteritum pluralis af 'gange').
mongolerne.
her også: forunderligt.
enligt stående.
tapre.
i nogen tid; i temmelig lang tid.
bliv (imperativ pluralis af 'vorde').
fælles sag.
mandighed.
harniskklædte.
slægtninge.
styrke.
de skovrige egn.
tapre.
fik (præteritum pluralis af 'få').
haft hjemme.
dræbe.
begravedes (præteritum pluralis af 'begrave').
(større) byernes.
degeneration.
revsere.
såvel.
ganske vist.
gråhåret.
udsugning, udbytning.
bedrifter, gerninger.
forfald.
lænker.
mente.
bemærkelsesværdig.
sammenstimlede, udisciplinerede.
rovlyst.
syntes.
allierede.
befæstede (større) byer.
foran.
stolte på, satte deres lid til.
gå.
opfyldt.
mission.
på nær.
mest bemærkelsesværdige.
ingen kryber gerne i rævepelsen, så længe løvehuden passer til ham som klæde. Variant af ordsprogene i Grundtvig 1845 nr. 3.002 samt Mau 5.054 og 8.206: "Ræveskindet fæstes ved, naar Løvehuden vil ikke række til", dvs. når magt ikke længere virker, bruger man list.
efterfølgere.
bemærkelsesværdige.
bemærke.
sejrrige felttog.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

styrke.
historie.
i det jordiske liv.
forunderligt.
er blind for det; har skyklapper på.
tappert.
billedlig talt, symbolsk.
(større) byer.
frigjorde sig først.
egnethed, duelighed.
kunstfærdig.
udgik, stammede (præteritum pluralis af 'udgange').
skriftsprog.
ubodeligt hug, afgørende nederlag.
dvs. fald til.
sygdomsplaget, hensygnende.
bestyrkelse.
tabt.
'Græsk ild' betegner den napalm lignende substans, som byzantinerne opfandt i 600-tallet.
seldsjukiske.
kejserdømme.
ødelæggelse.
allerede.
foran.
mongolske.
forunderlige.
da.
forfald.
styrelse, forudbestemte plan.
(større) byer.
mandige.
væksthuse.
åbnede.
morede; spredte.
foreninger.
derimod snarere.
gavnligt.
den korte, jordiske tilværelse.
hvis.
masserne.
en religiøs gruppe.
forvente.
endnu.
styrke.
stride mod, kæmpe mod.
her også: kristenheden.
tvivle på.
erfare.
omend.
dominikanere.
revsede.
nøjsomhed.
indpas.
her også: kristenheden.
for paverne drejede sig mere om.
som lyn og torden, egl. et lynnedslag med et stærkt tordenskrald.
syntes.

fik et endnu.
bandlyste.
lat., koncilet.
alment anerkendte.
lat., koncil.
masserne.
falbød.
lo ad, foragtede.
lærte, demonstrerede.
åbnet.
frembringer.
helt.
overskue, danne os et overblik over.
mest bemærkelsesværdige.
forskellige.
masserne.
alt efter.
åndsevner.
syntes.
hertugdømme.
fredsommelige.
krudt.
gå hinanden åbent i møde, ansigt til ansigt.
kamp på døden.
nordøst.
spirede frem.
fra.
udskiltes.
på nær.
styrke.
lærte.
selv hvis kompasset ikke skulle have været, dvs. selv hvis man mener, at kompasset ikke var.
stærke, modige.
lærte.
livede.
begravet.
allerede.
Han anede.
festdagene.
her: forløb.
dvs. tålmodighed forgik, forsvandt.
endnu.
i syne.
vellykkede.
ugerning.
store havnebyer.
(større) byer.
udstrakte, omfangsrige.
adlød.
gå rundt.
uforskammethed, hensynsløshed.
fremkaldte tidsalderens.
afskyelige, usædelige.
efterfølger.
blot.
det drejede sig for ham ikke om sandheden.
massernes.

åbenlyst.
forgangne.
bestandigt; allerede.
én gang.
beskaffenhed, tilstand.
udsendte.
handelsvare.
uforskammethed, hensynsløshed.
varetog.
hverv.
ville blive begået.
profitten.
massernes.
lo højt ad, hånede højlydt.
meget.
helt.
åbne.
dvs. bor.
universitet.
fyrstens.
hensigt, opgave.
anfægtelse.
visnet plante.
munkecelle.
gøre sig gældende.
universitetet.
mandigt.
fortolkede.
omend.
nogen ret.
uransagelige, uudgrundelige.
draget ud.
stole på.
tordnede.
her også: stærke, modige.
udvej.
det guddommelige forsyns bestemmelse.
fyrste.
syntes.
fast beboede, civiliserede.
således.
stred imod, bekæmpede.
tungemål, sprog.
ukunstlet, enkel.
betydeligste, væsentligste.
på sin vis.
påbud opfundet af mennesker, modsat Guds bud.
helgendyrkelse.
begyndelsen.
pinte vidner, martyrer.
noget forkert.
styrkes.
afsluttet sin gerning, sit liv.
Der var vel heller ingen grund til at frygte.
kirken; trossamfundet bygget på læren om forsoningen gennem Kristi lidelse.
frie tøjler.
efterhånden.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

såvel.

bemærke.

brede sig som koldbrand, kræft.

således.

styrke.

var der vel heller ingen grund til at frygte dette mere.

uskyld, mødom.

sander krøniken, dvs. historien (poetisk).

anerkende.

medlemmer.

de dage, da den blev født.

uro, utilfredshed.

gøre sig gældende.

styrke.

historien.

forbillede.

hele samfundsordenen.

ødelægge.

ødelagde kirkernes billeder.

uvæsenet.

stilnede han, gjorde han en ende på.

tåbelige.

forskellige.

person fra Illyrien, dvs. Dalmatien.

pommeraneren.

også.

her også: stærke, modige.

først faldt til ro, blev tilfreds.

hersker, foresatte.

Bibelens skjulte tale om Kristus, dvs. de gammeltestamentlige passager, der blev udlagt som profetier om Kristus. Teologien betegner denne bibeludlægning som typologisk modsat den bredere anlagte allegoriske udlægning.

tåbelighed.

mere end almindelig lærd.

underkastede sig.

udlægningen.

lære, dogmatik.

schwaberen.

frafald.

kirkens skikke og udsmykning.

omend.

samfundslivet, samfundet.

handling.

oprigtige, enfoldige religiøse lovsang.

benævnes.

historien.

kirkeudsmykning.

styrelse.

således.

også.

landets lov.

sammenligner.

velsagtens.

i det jordiske liv.

feltråb, krigsråb.

i.

(større) byer.

tapper.

stærk, modig.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

ældet i krigstjenesten.

i mellemtiden.

trosfælle.

ved kurfyrsten (af Sachsens) hof.

stærke, modige.

dvs. ved at forgifte den, som holdt af ham og opfostrede ham. Ordsprog, se Mau nr. 6.197 og Grundtvig 1845, nr. 1.992.

hårsbred, meget lille afstand.

universitet.

lat., midlertidig afgørelse, her: provisorisk religionsforordning med gyldighed indtil afslutningen af Tridenterkonciliet (1545-1563).

tvinge.

status som kurfyrstendømme.

snart måtte (Karl 5.) flygte fra den samme (hær) og sin forrige yndling (Moritz).

styrelse, forudbestemte plan.

dvs. indrømme protestanterne.

gernings, virkes.

han.

gav han afkald på regeringsmagten.

afmagt.

også.

kirkesølvvet (alterkalken, dåbsfadet m.m.)

også.

driftige liv.

herredømme.

endnu.

afskyelige, usædelige.

bekrige.

(større) byer.

bekæmpede fædrelandet, begik landsforræderi.

helt.

sænke skibe for at spærre.

Selv hvis.

efterfølgere.

ussel.

således.

det var umuligt at nå til enighed.

helt.

navnebror.

udtalte sig med rette kritisk; vurderede korrekt.

intet andet end.

i bedste fald.

én gang.

ganske vist.

uudslettelig, som ikke kan vaskes af.

mest oprørske.

mænd fra Dalarna i Mellemsverige.

tapre.

dårlig.

tronen.

primære, fremmeste opgave.

således som.

allerede.

brave, behjertede.

blandt.

opdraget.

kamp- og trosfæller.

de kirkelige anliggender.

universitet.

almene.
sindelag.
mandigt.
af det.
lat., det store brev. Det Store Frihedsbrev blev udstedt 1215 og revideret indtil 1225.
fortrinlig.
diplomer, arkivalier.
cymrernes, walisernes.
det tåbelige og hellige.
næppe var da; derfor var der sandsynligvis ikke.
endnu.
styrke.
indpas.
meget.
med hensyn til det at drive på med, at tilskynde.
tænkere.
universiteterne.
indpas.
fra.
indpas.
rovlystne.
dekreter.
sin udplyndring af kirkerne.
allerede.
kongedømmet Spanien og vicekongedømmet Ny Spanien. Ny Spanien strakte sig over store dele af Syd- og Mellemerika.
indpas.
syne, se.
sprogforsker.
for fornuftsbetonet, i den overførte betydning af regnemester: regnelærer.
vænnet.
bemærkede, opdagede.
at være syndefri.
rigtig, helt.
indpas.
dvs. kirkernes billeder.
religionstvang, dvs. mangel på trosfrihed.
syntes.
tapperhed.
havde held i krigsførelsen.
bemærkede.
økonomisk gevinst.
føres frem til.
sin onde færd.
foretrukket frem for ham.
felten.
i den grad.
helt.
således.
dynastiet Valois.
fra.
ondsindede.
skiftende held.
i skarer, i store mængder.
fornemme personer.
tapre.
gråhårede.
bryllup.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

mørkets gerning.

samtidig betegnelse for Bartholomæusnatten, massebordet i Paris den 24. august 1572 på huguenotterne.

byer.

slap fri.

af med.

dynastiet Valois.

mod.

tabte.

blændende; prangende.

fordelte blandt.

syne, se.

snarere.

sprogforskeren.

herredømme.

prægtigt; prangende.

vitterligt.

afspejlede.

dvs. sit portræt af *Madonnaen med helgerne Hieronymus og Maria Magdalena*. Portrættet fra 1520erne kendes også under titlen *Dagen* og hænger i Galleria Nazionale di Parma.

den store, fremragende kunstmaler.

afbildede, malede.

de materielle genstande.

helt andre.

medlemmer.

med rette.

limousinske digtning, dvs. provencalske troubadourdigtning.

allerede; helt.

bemærkelsesværdigt.

netop; for alvor.

blev nu udøvet.

felten.

baskeren.

kamplarmen.

syne, se.

gyldent; blændende.

Slaget ved Lepanto fandt sted i 1571.

rovlyst.

allerede.

indpas.

slægtninge.

i fare.

opdraget.

opdrage.

helt.

dvs. de habsburgske arvelande.

kurfyrstendømmet; kurhatten var en af kurfyrstens regaler.

grupperinger.

tigge hos, henvende sig til.

søgte sin lige, savnede sidestykke.

helteviser.

udgive.

oversatte.

lyster.

heltenatur.

forbløffe.

affærer, anliggender.

overskuer.

åbnet.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

masserne.

afskrev.

historie, både som et skriftligt værk og som indbegrebet af de fortidige begivenheder.

diplomer.

gik (præteritum pluralis af 'gange').

mandigt.

galede, lød (præteritum af 'gale').

rørte på sig.

skillevæggen.

skillevæggen.

handlinger.

svært.

det vil enten sige: 'krigen kunne allermindest blive det, som var tyskerne til sinds' eller 'krigen kunne slet ikke blive hæderlig, sådan som tyskernes sindelag var'.

også.

omend.

helt.

landsdele, provinser.

trosfæller.

tabte.

fordelte.

som om.

hjemmefødte.

syne, se.

røre på sig.

krigere.

styrkede.

ulme, syde; udvikle sig færdig.

have lovet sig, dvs. have forventet.

styrke.

våbenstilstand.

helt.

tildeler.

mission.

varetog.

taksigelser.

bortvist.

sejrrige.

rovlystne.

startskuddet, krigsråbet.

stjernerne, dvs. astrologien.

begravede.

foretrak han; var det belejligt for ham.

anerkende.

omend.

(større) byernes.

i fare.

bevare, opretholde.

rovlyst.

glitrende, prangende.

massernes.

opretholdte.

den episkopale kirke, dvs. den anglikanske kirke.

således.

dog, alligevel.

eng., middelalderlige sangere, troubadourer.

uden nogen.

krønikespil.

fremmaner.

også.

fortløbende.

fuldt ud.

den episkopale kirke, dvs. den anglikanske kirke.

herredømmet.

ganske vist.

religiøse kredse.

prægtige, glitrende, prangende.

allerede.

diplomer, arkivalier.

bemærkelsesværdige.

står (poetisk).

fornem slægt.

uden en søn, dvs. et arveberettiget barn.

vindene.

genfærd.

allerede.

slægtninge.

bo.

navnebror.

forløb.

slap hun fri.

endnu.

tåbelig.

således.

universiteter.

stred imod, bekæmpede.

den episkopale kirke, dvs. den anglikanske kirke.

indlysende.

medlemmer.

religiøs gruppering.

vælge.

til sidst.

vanvittige.

styrke.

kim.

åbenlyst.

sluttede.

begyndelsen.

åbenlyst, direkte.

regeringsmagten.

åndsevner.

håndværkene.

medlemmerne.

adskilte, afsondrede.

gudstjeneste, bodsøvelser.

passende til.

sindelag.

holde liv i, give næring til.

brød frem.

fuldt ud.

meget.

prædestinationen, dvs. Guds udvælgelse til salighed.

opdraget.

begravet.

sprogforskningen.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

som den første blandt de moderne (tænkere).

eng., navigationslov. Denne handelslovgivning blev siden udbygget og var endnu i kraft i første halvdel af 1800-tallet.

udstede.

egen.

svorne, ved ed aflagte.

den episkopale kirke, dvs. den anglikanske kirke.

fra.

fra.

den anglikanske kirke.

hundredvis.

var der rigeligt af.

den episkopale kirke, dvs. den anglikanske kirke.

tabte.

udbredt.

tid.

forgængere.

lod som om.

prægtig; prangende.

herskerstav, scepter.

syne, se.

godt, på sikker vis; ganske vist.

universitetet.

omstændigheder.

udkommer.

tidsalderens.

endnu.

dvs. Aristoteles'.

de drevne debattørers.

debattørernes, stridsmændenes.

udbredte.

rimsmede, versemagere.

bedrifter, gerninger.

morskab; tidsfordriv.

tungemål, sprog.

hidkaldte, indvandrede.

den afgørende tilskyndelse.

indpas.

yndlingssang.

digtekunst, poesi.

foderplante.

åndsevner.

dovent kvæg.

visdom. Se punktcommentaren til 'Grundkløgt' i Grundtvig 1809.

vantro gerning.

vælger.

medlemmerne af Société de l'oratoire de Jésus, som var en fransk oratoriekongregation (præsteorden) stiftet af Pierre de Bérulle i 1611 og anerkendt af paven i 1613.

bød han fremmede lærde velkommen i sit land.

fremtrædende, bemærkelsesværdig.

manede i jorden.

lære, filosofi.

skepsis, skepticisme.

bevidst; uomtvisteligt.

medlemmerne af oratoriekongregationen; se punktcommentaren til denne ovenfor.

statsminister.

fyrretyve.

bedømme, anmelde.

tænkere.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

meningstyranni.

endt sin sang.

høj fugleflugt, dvs. at nå et højt digterisk niveau.

vække.

halvpolerede, halvdannede.

syne, se.

gerning, dåd.

udbasunere.

at holde et overdådigt hof.

jævnbyrdige.

leder.

vundet disse magter over på sin side.

tabt.

embedet som statholder, den øverste stilling i den nederlandske republik.

(større) byer.

dvs. står.

efterfølgere.

ubodelig skade, afgørende nederlag.

Freden i Rijswijk.

våbenstilstand.

gjorde sig parat til.

navnebror uden en søn, dvs. et arveberettiget barn; hentydning til Karl 2.

blev anerkendt som.

krigslykke.

øverste, herskere.

førte krig mod.

efter bedste evne.

at både blive bevæget og at fremtræde.

sy tøjet.

rådvilde.

vænnet.

åbenlys.

dvs. germanske.

ikke mange.

letsindig.

fandtes i overflod på den anden side af Rhinen, dvs. i Frankrig.

her også: i høj grad.

endnu.

bedrifter, dåd.

bemærkelsesværdigt.

gøgl, løjer.

bemærkelsesværdig.

flakke, fare omkring.

med forsæt; uomtvisteligt.

foran.

åndsevner.

talent, begavelse.

gale, vanvittige.

velovervejet.

vid, åndfuldhed.

fordrejning, fordærvelse.

udkom, blev udgivet.

Betegnelsen 'encyklopædi' er dannet af gr., 'enkyklios' (kreds, ring) og 'paideia' (opdragelse, undervisning). Grundtvig associerer formentlig 'paideia' med 'pedites' (lat., fodgængere, infanterister) og hentyder til den store franske *Encyclopédie* (1751-1780) udgivet af Diderot og d'Alembert.

forgænger.

læsende publikum, lærde verden.

snarere.

den episkopale kirke, dvs. den anglikanske kirke.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

fortrinlig.

skamløst.

vantro, ugudelige.

bevare, opretholde.

som direkte konsekvens.

helt.

lære, filosofi.

stride mod, kæmpe mod.

være blevet en ateist.

lånt.

århundreder.

kværnes, knuses.

forskellige.

tungemål, sprog.

endvidere.

fyrstendømmer.

bevirket, udrettet.

almene.

besynderlige.

alt efter.

spektakel, strid.

dvs. germansk.

også.

højskoler, dvs. universiteter.

stå op, stå frem.

indpas.

efterfølgelse.

Sandsynligvis en hentydning til de wettinske fyrstendømmer i de nuværende delstater Sachsen og Thüringen (modsat Niedersachsen). Der kan dog også hentydes til "Altsachsen", det større område i Nordtyskland som sakserne havde erobret siden 300-tallet ("Sachsen (Historie)" 2009; Calvör 1714, kap. 3-4). I 500-tallet stødte de hedenske sakser sammen med frankerne, deres naboer sydpå. På side 190 behandler *Verdenskrøniken* den reformatoriske efterdønning af konflikten mellem saksernes og frankernes efterkommere.

universiteter.

mens.

her også: stærk, modig.

lat., midlertidig afgørelse, her: provisorisk religionsforordning med gyldighed indtil afslutningen af Tridenterkonciliet (1545-1563).

ubekymret.

styrke.

beredt, parat, udrustet.

underkuede.

tilhængerne af Philipp Melanchthon.

var lutter, kun var.

kunsten at disputere.

stride mod, bekæmpe.

(større) byer.

historien som indbegrebet af de fortidige begivenheder.

lat., De magdeburgske centurier (århundreder). 'De magdeburgske centurier' er den gængse betegnelse for 12-binds-værket udgivet anonymt af Flacius, Wigand, Judix & Köppe (1559-1574).

guddommeligt begejstret, åndeligt inspireret.

lade som om.

tom ordpragt, tomme fraser.

urokkeligt.

kildevæld.

allerede.

udvirker, udretter.

nøjsomhed.

således.

lægemiddel, medicin.

endnu.

medicin.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

forkælede.

styrken.

til sidst også således.

ude af syne.

lægemidlet, medicinen.

omtalt.

også.

opdragedes.

sognebarnet; egl.: person, der går til skrifte. Skriftemålet var blandt lutheranere i 1600-tallet (og delvist endnu i 1812) udbredt som forberedelse til nadveren.

modgangen, den besværlige tid.

således.

forunderlige.

forekommer.

arbejdede så ihærdigt for.

sjældent.

dybder.

württembergeren.

forunderlige.

var der dog stort behov for.

universiteterne.

virkelig.

barrierer til borgerskabet. Det overførte udtryk bygger på her på ty. 'Bürgerstube': rådsstue, mødesal for patricierne (Grimm 1854-1960; Adelung 1970). Sammenlign Grundtvig 1814, s. 71: 'Borgerstuens Krønike'.

åbnet.

allerede.

drage bort fra denne jord.

gik (præteritum pluralis af 'gange').

dvs. som forord til genudgivelsen af Arndts bog.

forfald.

postyret.

(større) byer.

udbredt.

styrke.

begyndelsen.

gudstjenester, bodsøvelser.

dvs. professorer, doktorer og magistre.

magistrene blev spredt ad.

universiteter.

dvs. professorer, doktorer og magistre.

udrede.

bemærkelsesværdige.

beskaffenhed, omstændigheder.

længtes efter.

mangfoldige.

fornemmede.

forventede.

afslutte sin gerning, sit liv.

fortabte.

guddommeligt kald til at søge frelse.

sidste.

stod det til.

dvs. pietismens.

undergravede (præteritum af 'undergrave').

belæste.

sluttede.

universiteterne.

anordnede, indrettede.

således.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

universitet.

fast bopæl.

tillemp.

dvs. professorer, doktorer og magistre.

vakte en sådan vrede.

universitet.

magistrene fra Leipzig.

ordkløveri, spidsfindighed.

historien som indbegrebet af de fortidige begivenheder.

udklækkede, opdragede.

her: historieundervisningen.

begyndelsen.

sætte pris på.

forblive nøgtern; besinde sig.

som om.

universitetet.

udkom.

kirkefædre.

først og fremmest på gerninger.

fejlagtigt tillægger sig.

personen har ikke kunne identificeres præcist. Der kunne være tale om den rationalistiske præst Christian Friedrich Engelmann fra Lampersdorf i Schlesien, hvis skrifter blev anmeldt i førende tyske fagtidsskrifter i 1760erne og 1770erne.

bemærkelsesværdige.

kritikere.

angribere, kritikere.

ordstridene.

mangel.

helt.

lærenemme.

anspores, opmuntres.

holdes i ave og gøres mere ydmyge.

passende.

fik ham til at stilne af; at falde til ro.

syne, se.

regnelærer, matematiker.

lære, filosofi.

stride imod, bekæmpede.

på høje tid.

undergravede (præteritum af 'undergrave').

den fri vilje og det personlige ansvar.

bevisførelse.

avancerede matematik.

schlesieren, dvs. fra datidens østlige Tyskland.

lære, filosofi.

denne gang.

bevisførelse.

ganske vist.

således.

endnu stærkere.

vil altid være.

åbenlyst.

endnu.

stride mod, bekæmpe.

opdraget.

protestantiske trossamfund.

nøjsomhed.

særlige.

således.

noget helt andet.
åbenlyst rører på sig.
at betegne som ugudelig.
sprede.
i fuld alvor.
mere rigelig, større.
indpas.
frækhed, kækhed.
tilbageblevne.
højtidelige.
også.
sagnagtigt, upålideligt.
mindedigt.
prægtig udsmykning; prangende sminkning.
også.
således.
fuldt ud.
afskyelige, usædelige.
så at sige.
overlevende.
mod.
beskyttelse.
leder af Den Tyske Orden i ordensprovinsen Preussen.
fra.
hertugdømme.
handle, agere.
længsel og stræben.
i den grad.
er karakteristisk for dette tidsrum.
enkel, nøjsom.
efterfølger.
fuldt ud.
allerede.
overdådighed.
forenes.
bortkastede.
egnethed som redskab.
indlysende.
ældet.
forudseende regnelærer.
bestyrkes.
ikke en rød øre.
tronerne.
bemærkelsesværdige.
forskellige.
herskerstav, scepter.
aftaler, forpligtende tilkendegivelser.
dvs. de habsburgske arvelande.
tilhulle, dække over.
uklogt, tåbeligt.
såvel.
dårlige, svære.
helte.
stolede.
tapre.
omend.
afskyelig.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

skifte tonen, udtrykket.

bringe folket på andre tanker.

'whigs', eng. parykkerne: britisk politisk gruppering.

budt ham velkommen i landet.

tillempede.

den anglikanske kirke.

sådan, noget således.

tillempede.

efter eng. 'conformist': tilhænger af ensretning under den anglikanske statskirke.

prægtige, iøjnefaldende, prangende.

hjemkaldelsen, genvindingen.

borgerkrigene.

vitterligt.

overdådighed.

degenerere.

efter eng. 'the independents', de uafhængige: engelsk-amerikansk trossamfund.

trossamfund.

lægemiddel, medicin.

stå op, stå frem.

indpas.

mirakuløse.

også.

således.

kun lige netop.

opdraget.

endsige.

stræbte.

gerning, livsforløb.

også.

vanvittige.

bemærkelsesværdige.

som om.

Betegnelsen er dannet af Grundtvig som ordspil på 'Ny England', dvs. New England, de protestantiske engelske kolonier i Nordamerika.

autoriserede.

allerede.

upåklagelig, ulastelige.

meget.

snarere.

sluttede.

bemærkelsesværdigt.

filet guldstøv af kanten af guldmonter; stjålet guldpenge.

passende.

nøjsomme; tiltrængte.

upåklagelige, ulastelige.

morallære.

den episkopale kirke, dvs. den anglikanske kirke.

sætte pris på.

universiteterne.

sølvbelagte.

trossamfund.

upåklagelige, ulastelige.

Det faldt nogle studenter i Oxford, mest brødrene (Charles og John) Wesley, så meget i øjnene.

forventede.

syndfri i det jordiske.

anordnede, indrettede.

således.

lærte at kende.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

brud med.

prædestinationen, dvs. Guds udvælgelse til salighed.

den episkopale kirke, dvs. den anglikanske kirke.

helt.

syne, se.

gøgl, blændværk.

fortrin fremfor.

gerninger.

gik (præteritum pluralis af 'gange').

tabt.

protestantiske trossamfund.

endnu.

slægten Hannover, dvs. kurfyrsterne af Braunschweig-Lüneburg.

beboerne af det skotske højland, highlanders.

behov for hele rigets styrke.

mandigt.

i umindelige.

historie, som indbegrebet af de fortidige begivenheder.

som om.

budt Rurik og hans følge velkommen i deres land.

mere fast, civiliseret.

riger, fyrstendømmer.

mongolerne.

førte en mislykket krig mod.

dvs. Ivan 4.

landsdele, provinser.

syne, se.

åndsevner.

forgænger.

tillemp.

hidkaldte, indvandrede.

herskerstav, scepter.

syg efter ære, ærgerrig.

som om.

efterhånden som.

landsdele, provinser.

splittedes.

tiggede sig hos Karl til.

tapper.

styrke.

kalkulerede kejseren i nogen grad med.

styrke.

alliance.

overhøjhed, overherredømme.

også.

historieskrivning.

indpas.

ganske vist.

styrkede.

tapre.

siebenbürger, dvs. transsylvaner.

ville også herske over Sverige.

gå i ringen til tvekamp.

historie.

forfald.

omtalt.

synligt.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

fremtrædende.

begik siden landsforræderi.

tapper.

udføre mandearbejde, gør de mandlige gerninger.

gale, vanvittige.

en rød øre.

fornemme personer.

også.

Københavns borgmester og talsmanden for alle rigets indbyggere af borgerlig stand.

rådførte.

de adeliges (poetisk).

handling, affære.

bedrift, gerning.

styrelse, forsyn.

på høje tide.

mangler, fejl.

stilling, embede.

herredømme.

herhjemme.

jf. fortalen til Jyske Lov udstedt i 1241 under Valdemar 2.: "Med lov skal land bygges, men ville enhver nøjes med sit eget og lade andre nyde samme ret, da behøvede man ikke Lov". Citeret efter Thorsen 1853, s. 2: "Mæth logh skal land bygiaes, æn wildæ hwær man oruæs at sit eghæt. oc latæ mæn nytæ iafnæth tha thurftæ man ækki logh with.").

rovløstne.

der var da stort behov for lovgivning.

kyndighed i onde handlinger, udspekulerede ondskab.

anliggender, affærer.

forhold.

forholdsvis moderat og bekvemmelig.

gavn.

opdraget.

universiteter.

gods, kostbarheder.

herredømme.

allerede.

tillempede.

bedrift, gerning.

hurtigt.

også.

bemærkelsesværdige.

anbefaling.

forunderligt.

historie, både som et skriftligt værk og som indbegrebet af de fortidige begivenheder.

mest sagte, stille.

kirkeforordning.

omhyggeligt, flittigt.

helt.

oversatte.

også.

begivenheder, anliggender.

råd for, middel til.

også.

tungemål, sprog.

betvivles.

tillempede.

kirkeforordning.

omend.

forvente.

bedrifter, gerninger.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

helt.

der sigtes til Jens og Niels Juel.

her også: brave.

det sene efterår.

førte krig.

allerede; fyldord (arkaiserende).

dvs. de habsburgske arvelande.

slavere.

fortabt.

i selskab med kun én anden. Karl 12. ledsagedes faktisk af to officerer, Gustaf Fredrik von Rosen samt Otto Fredrik Düring.

landsdel, provins.

foran.

som om.

den sidste mand (dvs. direkte mandlige efterkommer) i dynastiet Pfalz-Zweibrücken.

uddøde.

interne uroligheder.

lykkejægere.

fortabt.

ødelægge.

efterfølger.

styrke.

forbundsfælle.

himmelstrøg.

således.

tror på.

sløvende.

luksusvarer.

planer, beslutninger.

bemærkelsesværdig.

ivrigt tilskyndede, arbejdede ihærdigt for.

mirakuløse.

efter eng. 'independents', de uafhængige: engelsk-amerikansk trossamfund.

på samme vis; i den grad.

anledninger til vildfarelse.

drog først ud.

bemærkelsesværdig.

fortrinlige.

sådan.

uskyldige ofre; offerdyr.

anerkendte.

her også: landsdel, provins.

mest bemærkelsesværdig.

nøjsomhed.

beboere af det skotske højland, highlanders.

sammenrend.

hvad enten.

også.

forskellige landsdele, provinser.

betalte ikke skat til.

omend.

ædelmodige.

opdraget.

ugudelige.

upåklagelig, ulastelig.

her sandsynligvis: enkel, nøjsom; kan også læses som: myndig.

selv hvis.

frembringe.

forunderlige.

omend.

lynafløder.

nytter, batter.

begyndelsen.

indgav, vækkede i.

blev anerkendt som.

gyldne.

hentydning til den engelske betegnelse 'Quakers': skælverne.

ireren.

gøgl, løjer.

brister, fejl.

bemærkelsesværdigt.

verdenshistorien.

styrrelse.

herskerstaven, scepteret.

ondskabsfuldheder.

brister, fejl.

hovmodige.

fuldt ud.

da.

sang den gamle troende tidsalder til ende; med sang forkyndte den gamle troende tidsalder.

schwaberen.

bedrift, gerning.

vid, åndfuldhed.

fuldt ud.

frækhed, kækhed.

berøver.

styrke.

bedrift, gerning.

tillemp.

historiens studie, historievidenskaben.

universitetet.

morallære.

uden nogen.

som om.

åbenlyst.

bringe kristendommen i overensstemmelse med.

helte.

dyrkede.

have behov for forsoningen.

haft hjemme.

forunderlige.

vaklende.

allerede; bestandigt.

kæmpede ligeså åbenlyst for.

virkelig, ægte.

herredømme.

almene.

udkom, blev udgivet.

virkelig.

ordspil på den gængse betydning af 'Boghandleroplysning' (en bekendtgørelse fra en boghandler), som her gives en overført betydning: Oplysningstidens tanker udbredt af en boghandler.

sammenræf.

opvoksende.

her: undervisningsvæsen.

dyrkedes mest, arbejdedes mest med; blev der mest undervist på.

det vil sige.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

fremstille, indrette.
uden skam.
almene; nederdrægtige.
opvokset.
indpas.
bemærkelsesværdig.
ateist.
endnu.
tilbagevenden.
historiens, som indbegrebet af de fortidige begivenheder.
uskyldighedstilstand.
nøjsomhed.
opdragelse, pædagogik.
opdrage; betegnelsen er dannet af Grundtvig som et ordspil på forkæle.
pyntedukker.
opdrage.
overflødig.
blind med åbne øjne, har skyklapper på.
åbnes.
barnemad, her i den overførte betydning: let fordøjeligt undervisningsmateriale.
forgangne.
voksen mand.
genfærd.
efterligninger, blændværk.
således.
forunderligt.
åbnes.
kostbarheder.
udklække, opfostre.
jordiske væsener; verdensborgere.
arvelod.
historien, både som et skriftligt værk og som indbegrebet af de fortidige begivenheder.
flakke, fare omkring.
besindig, urokkelig.
forblændende afglans; forblændende genskær fra solnedgangen.
gået til.
prægtigt, glitrende; prangende.
mens.
efterabere.
mannequiner, skabilkenhoveder; her også i overført betydning: modellen, hvorefter noget dannes.
dvs. lyrik, digtning.
valgte.
sagen.
sindsligevægt.
lære, dogmatik.
forudsætter man, at dets forrang er adskilt fra Gud, dvs. adskiller dets højhed fra Gud.
bedrift, gerning.
opbygning.
en tidsalder.
bedrifter, gerninger.
gøgl, løjer.
morskab; tidsfordriv.
her også: heltmodige forfædre.
hans levnedsløb.
menneskeslægtens.
give.
afrundethed, fuldendthed.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

dvs. nyde livet på jorden.

württembergeren.

vækker, indgyder.

helt, virkelig.

historien som indbegrebet af de fortidige begivenheder.

egen.

således.

historien som indbegrebet af de fortidige begivenheder.

bemærkelsesværdig.

styrkede.

(større) byers.

på guddommelig, åndelig vis inspirere.

sindsligevægt.

også.

oversat.

mere trofast.

brave, behjertede.

vekslende, skiftende.

revser.

oversat.

med pinlig nøjagtighed, meget omhyggeligt.

rigtig, for alvor.

bemærkelsesværdige.

ekskurser, udflugter.

overskue.

sær, egensindig.

bevidst, på det bevidste plan.

ubevidst, på det ubevidste plan.

udrede, forklare.

salmer fra Det Gamle Testamente.

også; og (underforstået: det gjorde han).

nogen forbindelse.

historiens, som indbegrebet af de fortidige begivenheder.

jævnbyrdigt.

historien, både som et skriftligt værk og som indbegrebet af de fortidige begivenheder.

skepsissen, skepticismen.

indlysende, konsekvent.

resterende.

helt åbenlyst.

blev udgivet af Lessing.

helt, kriger.

gik i ringen, drog ind på kamppladsen.

magtbud, resolution.

livsvisdom, sæt af leveregler.

materielt fænomen, konkret genstand.

de materielle fænomener, de konkrete genstande.

sikre.

ædruelig, nøgtern.

således.

også.

revser.

undergav sig, underkastede sig derfor gerne.

hykleriske kristnes; personer, der kun er kristne af navn.

pralede af.

appellerede, ankede til Guds retfærdighed.

således.

som følge af, i kraft af.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

indse; anerkende.

tillempning.

For dem drejede det sig ligeså lidt om Kants som om Bibelens mening.

planer, beslutninger.

pinefuld.

hvis.

farlige, ugudelige.

selv om; selv hvis.

åbenlyst.

straffrihed.

også.

fornemmede.

nød.

tidsaldre som aldrig eksisterede, blev til.

at ransage sig selv grundigt, nøje overveje sin egen sindstilstand.

forkastet, bortkastet.

i det jordiske liv.

sanselig nydelse.

gevinster.

disse dyder, dvs. gudsfrygt og tro.

indlysende.

styrke.

udsugning, udbytning.

overdådighed.

øje på.

forventer.

stillet, tilfredsstillet.

alt efter.

forskellige.

personer, som har tolden i forpagtning og beholder denne mod at betale en fast afgift til staten.

overdådighed.

finansministre.

valg.

udbredt.

lærde verden, læsende publikum.

byer.

forventede.

Det franske navn for 'Nationalforsamlingen' var 'Assemblée nationale'. Forsamlingen blev udråbt den 17. juni 1789 af repræsentanterne for borgerskabet, den tredje stand. Dermed udgav borgerskabet sig for "Menigheden", dvs. folket, nationens altovervejende flertal.

rustet op.

lanse; sværd.

forskelligartede.

forunderlige.

genopstå.

opbyde leding, dvs. indkalde til krig.

besindige, nøgterne.

åbne.

synlig.

støtte.

forfald.

synderegister.

historien, både som et skriftligt værk og som indbegrebet af de fortidige begivenheder.

omend.

da.

virkeligt; med forsæt.

bekæmpe, forråde.

valgte.

medgang, lykke.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

også selv hvis de da ville blive.

historien som indbegrebet af de fortidige begivenheder.

tillemp.

herredømme.

djævelsk organisation. Betegnelsen hentyder formodentlig til ordenssamfundets latinske navn: 'Societas Jesu' (Jesu Selskab).

i nogen tid; i temmelig lang tid.

til at være syndefri.

således.

hørte efter.

dvs. jesuiterfædrene.

fyrsterne.

nu havde den samlede mængde af deres synder overskredet grænsen; målet, dvs. bægeret, var nu helt fyldt op med synder.

nemt, tydeligt se.

bekymring; omsorg.

bind.

gået (perfektum participium af 'gange').

her: udøves, praktiseres ustraffet.

heldigvis.

endnu.

reformlove.

også.

døset hen.

i svogerskab med, svoger til.

gevinster.

forbundsfæller.

forunderligt.

således.

ganske vist.

én gang.

helt korrekt.

bød derfor mange fremmede velkommen i sit land.

indvandernes.

landsdele, provinser.

selv om.

'det muslimske Europa' betegnede Balkanhalvøen og de øvrige osmanniske besiddelser vest for Bosporus.

omend.

talstærk.

efterfølger.

blev synligt.

Der måtte nødvendigt ske det, at.

felten.

gehejmeråd.

tilbagetog.

livgarder fra Schweizergarden.

blev udøvet.

gal, vanvittig.

Tilhængerne af den franske revolution plantede frihedstræer fra 1790 til 1794, og især under invasionen i 1792.

kongedømme.

tom snak.

meget.

tåbelighed, svaghed, brist.

forgangen tidsalder; tidligere slægt.

åndsevner.

Tilhængerne af den franske revolution plantede frihedstræer fra 1790 til 1794, og især under invasionen i 1792.

her: lynstråle gennemborede, ramte.

også.

krigsmateriel, våben.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

byer.
lærde verden, læsende publikum.
landbefolkningen.
udsugning, udbytning.
nøjsomhed.
styrke.
meget.
rovløst.
den korte, jordiske tilværelse.
allierede.
slægtninge.
sådan.
skilte sig af med sin arvestatholder, lod sin arvestatholder i stikken. Embedet som statholder, dvs. leder af den føderale regering, havde i Nederlandene været arveligt siden 1747, men statholderen Vilhelm 5. blev fordrevet i 1780'erne og igen i 1795.
udsugning, udbytning.
åbnet.
at undgå uroligheder.
herredømme.
bedrift, gerning.
historiebøgerne, historievidenskaben.
opildnede.
den sidstnævnte gang; til sidst.
felttog.
sultanens livvagt og eliten i Ægypten fra 1200-tallet indtil 1811.
beskyttelse.
undersøgte.
pludselig; fyldord (arkaiserende).
side af havet.
førtes, blev ledt.
hans virkefelt; hans levnedsløb. Formuleringen spiller muligvis på denne tvetydighed i ordet 'Bane'. Bisætningen kan med andre ord læses således: Det var en verdensdel, som han skulle gennemløbe i sit levnedsløb, eller som hans levnedsløb skulle udfolde sig i.
trak vejret.
afsluttet sin gerning, sit liv.
våben.
den af fem direktører bestående regering i Frankrig 1795-1799.
jernscepter.
fortabte.
hurtige og svært bevæbnede krigsskibe, som krydser i et farvand for at holde opsyn.
herskerstaven, scepteret.
endnu.
denne gang.
styrke.
kejserdømme.
stykke for stykke.
forbundsføller.
endnu.
oprørske.
gerrige; hadefulde.
troner.
nødens.
allerede.
er sin ende nær, er ved at gå ud.
sprogforskning.
her: historiekundskab, jf. punktkommentaren til adjektivet 'Sagakyndig'.
de materielle genstande.
higen fremad.
videnskab.
enten 'idløse', dvs. uvirksomme, ørkesløse, vedholdende, eller måske 'idéløse', dvs. åndløse.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

udbredte.

står i vejen for videnskaberne.

bemærkelsesværdigt.

forunderlige.

ateist.

dvs. give kristendommen den sidste olie.

nominelt, formelt (men ikke reelt).

overhøjhed.

provinser.

gyldne epoke.

opgave, funktion.

forfædrene.

afspejlede.

bedrifter, gerninger.

menneskeskikkelse.

omend.

lod som om.

søvngængers.

tabte.

gerning.

kunne have bevirket.

fortabte.

omend.

endnu.

syne, se.

langt overlegne, når de kæmper i det samme antal.

hentyder sandsynligvis til den kejserlige franske flåde, der i 1805 havde lidt store tab i Slaget ved Trafalgar.

ubodelige skader, tab.

en tom facade, et skønmaleri.

missionselskaber; trossamfund.

udbredt.

overdådighed.

sanselighed.

edsaflyggelser og hellige løfter er til salg og gifte kvinder prostitueres.

gentage.

give tiende, betale kirkeskat.

genfærd.

en samling af aks efterladt på marken efter høsten; i overført betydning: en litterær samleraktivitet med præg af epigoneri.

handle; bevæge sig.

prægtige; prangende, glitrende.

daglejere.

forpligter, holder fast i. Formuleringen spiller formodentlig på kirkens magt til at løse og binde (Matt 16,19).

gale, vanvittige.

anstiftere, anførere.

tæller de mægtigste personer; har opbakning fra de bedste begavelser.

hvad enten.

medicinen.

slikmunden, den kræsne gane.

doktrin, lære.

forblevet.

sprogforskernes.

uddøde.

senest.

område ophævet, territorium nedlagt; linje, som afgrænser en kampplads (især til tvekampe), udvisket.

trække, tegne i sandet, f.eks. en kreds.

undertrykke.

omend.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

felten.

overdådighed.

tapperhed.

mandige.

også.

eftersom nutiden er meget besværlig, er præget af modgang.

kreds; trossamfund; missionselskab.

brave, behjertede.

bedrifter, gerninger.

forfald.

postyret.

opdrages.

anliggender.

tankegangen.

'stedfortrædere' i den overførte betydning: talsmænd, talerør.

modbeviser.

med (forblændende) glans.

styrke.

det egentlige videnskabelige fagområde (muligvis underforstået: i matematikken). 'Lærekreds' er dannet efter ty. 'Lehrkreis' (Goethe-Wörterbuch 1978).

særegne sind, personer.

også.

ateister.

strøm af gift, syndflod. Udtrykket kan være dannet af Grundtvig, muligvis efter ty. 'Giftstrom'.

fæstne, klemme klare begreber ind.

her også i den bogstavelige betydning: udsændt snor til at rette noget (f.eks. mursten) ind og ordne det på en lige linje.

parat.

bedrifter, gerninger.

dvs. pengesedler. Pengesedler var endnu et sekundært betalingsmiddel og i Danmark-Norge var sedlernes værdi i forhold til sølv faldet fra 87 til 14 procent siden krigen med Storbritannien brød ud i 1807 (Bjørn 2003, afsnit Krigsinflation og statsbankerot).

mest sandsynligt.

en dydighed, som blot er blevet en vane, uden nærmere overvejelser.

affære, sag.

handle ondt, begå onde handlinger.

samfundet; et politisk fællesskab.

midler.

stundom småtskåren, til tider pedantisk.

indimellem, undertiden.

sandsynligvis: et omfattende eller heltemodigt greb om.

endvidere.

udtryksform, sprogbeherskelse.

et (stort) antal blade.

handling, gerning.

mistede.

Tro (imperativ pluralis).

mangel på fast standpunkt.

lære, filosofi.

ufuldendthed; mangel på fast standpunkt.

udbredelse.

overdøve.

havde det for de godtfolk virkelig drejet sig om sandhed.

godt tysk.

måber.

masserne.

sagde sparto til, overgik.

skriftsted, bibelord.

På latinsk betyder 'glosse' en randnote i et håndskrift.

manglede.

(for) tit indtraf, forekom.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

tillempning.

tillempningen.

afskediget.

universitetet.

forfald.

Ligesom Kristus mente Fichte, at menneskets salighed og ære afhænger af selvfornægtelse og opgivelse af sin egenrådige vilje i Guds.

bære korset, adlyde og følge i Kristi fodspor. Jf. ty.: 'sich unter das Kreuz beugen'.

lig Kristus; en salvet, syndfri og frelst skikkelse.

godt, helt og aldeles.

fuldt ud.

heltetale, stærke tale.

forbindelse, fællesskab.

württembergeren.

ganske vist.

ateist.

to grundlæggende principper; to urvæsener, dvs. en dualisme.

fremtrylle.

underliggende slægtskab, efter ty. 'Grundverwandschaft'(Grimm Wörterbuch 1854-1960).

uafbrudte; energiske.

fuldt ud.

forbindelse, fællesskab.

ingen fri vilje, intet personligt ansvar.

forbindelse, fællesskab.

ganske vist.

fuldt ud.

Far (imperativ pluralis).

bemærkelsesværdigt.

fordrejer, giver en modsat karakter.

selvom.

for tiden.

imod.

betegne.

katalysator.

allerede.

rationalisme.

væveri, udsvævende snak.

udlægning.

indlysende.

allerede; aldeles.

atmosfære.

tryllet frem.

også.

tryllekreds.

historievidenskaben, historieskrivningen.

én gang.

samspil, vekselvirkning.

åbenlyst.

bor.

historien, både som et skriftligt værk og som indbegrebet af de fortidige begivenheder.

universitet.

ateist.

tillempner.

endnu.

afdøde ånd.

Menneskesønnen, dvs. Jesus Kristus.

således.

udtaler sig.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

grundlæggende forandre.
påbud opfundet af mennesker, modsat Guds bud.
forskellige.
tænkere.
læsende publikum.
afskyelige, usædelige.
elskovsleg.
om.
adfærd, vandel.
det onde breder sig som koldbrand, kræft.
historiens tegn, varsler.
medmindre.
samtidige; ligemænd.
fandt (præteritum pluralis af 'finde').
alle de norrøne, islandske tekster med historisk præg.
her: håndskrift.
dynastiet Pfalz-Zweibrücken.
indbygger fra Hessen; her: Frederik 1. fra fyrstendømmet Hessen-Kassel.
meget.
inddelt.
blomsterstøvets organer, dvs. støvbladene og -griflerne.
indenfor.
eksperter.
selv hvis.
nøjere kendetegn, længere inde (i plantens indre).
materialisme, sanselighed.
en leg alene for morskabens skyld.
under.
besynderligt.
lader det til.
forbundsfølelse.
tåbelige, mangelfulde.
blev hidkaldt som, blev budt velkommen fra udlandet som.
man håndhæver strengt, der våges strengt over.
rummer, omfatter, består af.
forskellige.
gangart; fremgangsmåde.
udbredte.
således.
forenedes, blev sammenføjet.
højest, i bedste fald.
sammen, forenet.
principper.
udredes, forklares.
bestyrkelse.
sjællændere.
indbyggere i Trøndelagen, Hålogaland (Helgeland) og Gudbrandsdalen.
bedrift, gerning.
bosatte sig.
landets styrke.
bestemt; sandsynligvis.
folk af slavisk afstamning.
selv da.
dvs. området mellem vandløbene Schwentine, Ejderen, Gieselau og Stör.
holstenere.
de slaviske folk.
hedningerne.

opretholdt.

også.

stå op, stå frem.

styrke, politiske magt.

folk af slavisk afstamning.

også.

fæstebønder.

de slaviske folk.

nøjsomhed.

almene.

historie, både som et skriftligt værk og som indbegrebet af de fortidige begivenheder.

styrkelsen.

kirkeforordningen.

styrkelse.

synlige.

overanstrengelse.

endnu.

tungemål, sprog.

kæmpe med.

tungemål, sprog.

lærde folk.

bortset fra.

det varede indtil, tiden gik indtil.

blev udgivet.

rask, dygtigt.

foran.

farvande.

på skolebænken tæt ved, hjemme hos.

i felten mod Ludvig og på Stralsunds volde. 'Ludvig' refererer muligvis til Ludvig 14., hvis styrker under Den Skånske Krig (1675-1679) angreb Hertugdømmet Oldenburg og andre af det danske kongehus' besiddelser i Nordtyskland. 'Voldene' hentyder til de tre belejringer af den svenskkontrollerede by Stralsund ved allierede hære, som omfattede danske kontingenter, i hhv. 1678, 1711-1712 og 1715.

ankede, klagede bittert men uden nytte.

mishandling.

ægte digtekunst, virkelig poesi.

hær.

hårdt.

efterkommer, arvtager.

lærde, tænkere.

også.

den eneste årsag; en af årsagerne.

herhjemme.

ganske som dem drog han.

også.

ved sit hof (poetisk).

selvom de.

her også: stærke, modige.

indbygger i Livland, i det nuværende Letland.

anbefaling.

lærenemme.

jordtilliggende.

evne; omstændigheder; behov.

efterladte børn, dvs. hittebørn. Det Kongelige Vajsenhus tog sig derudover af forældre- og faderløse børn.

opdragede.

gudfrygtig, troende mand; præst.

ledte Frederik 4. hen, dvs. overtalte.

forsørge.

haft hjemme.

anede han.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

hørte han formaningen.

endnu.

faldt ikke til ro, blev ikke tilfreds.

hengik (præteritum pluralis af 'hengange').

nød.

velsagtens.

tænkere.

ørken.

karakterbrister.

pavedømme.

skamfuld; pinefuld, smertefuld.

dagligdag i hjemmet.

skræmme, drive alvor bort.

brister, tåbeligheder.

tåbelighed, fejltagelse.

oldinge (jf. 'livsaften' som udtryk for alderdommen).

upassende.

skibsvrag.

fast vending.

passage, overfart.

historien som indbegrebet af de fortidige begivenheder.

fremføre, bestemme.

mandig.

bevinget ord, fyndig formulering.

halvdelen af.

kalde.

sådan.

stå op, stå frem.

skriftsprog.

beskaffenhed, behov.

tronen.

i sin stilling, dvs. forblevet hofpræst.

indpas.

skinhellighed.

udbredt.

snarere.

på ingen måde var, var alt andet end.

skinhellig, en hykler.

skoleundervisning, skolelærerens (skoleholderens) pligter. Der henvises til skolelovene fra 1739.

sjællænderen.

bedrifter, gerninger.

videnskabeligt fællesskab.

videnskabelige fællesskaber.

gravens rand.

tegn på, varsel om.

endnu.

åbnedes på ny, dvs. teaterstykker (især komedier) blev på ny opført på teatre. Rigets første skuespilhus blev etableret på Kongens Nytorv i 1748. Det lille, men aktive teater i Lille Grønnegade måtte lukke i 1727, og fra 1728 til 1746 blev der ikke opført teaterstykker.

passende.

lægemiddel, medicin.

skepsissen, skepticismen.

dvs. lyrik, digtning.

fornem person.

blev udgivet i.

bosatte de sig, men kun for en kort stund.

sprænglærde.

manden fra Hålogaland (Helgeland).

åndsevner.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

historie, både som et skriftligt værk og som indbegrebet af de fortidige begivenheder.

kongeværdighed. 'Kongesmykke' betegner kronen, diademet og lignende kronjuveler, der bæres af de kongelige som værdighedstegn.

begravedes (præteritum singularis af 'begrave').

forskel, (ligeså) stor.

dvs. efterkommerne af de navnkundige islandske høvdinge. Den norske bosættelse af Island udgik bl.a. fra Nord-Trøndelag, navnligt fra høvdingesædet Rafnista (Hrafnistaðir) ved Ketil Høng Torkelsson og hans søn Ravn. 'Myremænd' betegner efterkommere af Skalle-Grim Kvæld-Ulfsson fra gården Borg i Island (jf. "Egils saga" 2014, kap. 90).

også.

forandrede sig.

uden en søn, dvs. en arveberettiget efterfølger.

omhyggelige, flittige.

beskaffenhed, forhold.

endnu.

utrykt.

bedring.

betegnes som, kaldes.

bedrift, gerning.

remse. 'Ramse' betød også andensortingsvare.

oprigtig, enfoldig.

lytte opmærksomt på.

trækkes eller kæmpe med.

ordsprog, talemåder.

skikkelse.

Grundtvig har selv dannet vendingen og medgiver i afsnittet med "Rettelser og Anmærkninger": 'At skyde Harer &c. [etc.], er en forulykket Frase, især siden Harer ikke spise Kød; og Bogen taber Intet ved at den ansees som udslettet" (s. 405).

passer sig.

fornem persons.

dygtige, raske; artige.

lovprise.

helten.

klækkelig pengesum.

forskellige.

sikkert tegn.

historieskrivningen.

de bibelske forfattere.

åbnede.

gerning.

også.

trone.

vaklede.

halvvisne.

indviede jord; jord som hører til en kirke.

slægtninge, efterkommere.

her også: stærke, modige.

bistod (dem), stod på deres side.

åbenlys.

viste.

manden fra Trøndelagen.

allerede.

prøvelse, fristelse.

profession.

blev afskediget.

trykkepressen blev frigjort, dvs. der blev indført trykkefrihed.

anonymt.

kildevæld.

gravens rand.

endnu.

ikke også.

havde kristendommen sikkert allerede længe.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

herhjemme.
også.
til at redde.
bevarede, opretholdte.
universitetet.
undervist i; forstået.
passende.
ganske vist.
og selvom; også samtidig med at.
blev opløftet, hævede sig.
bedrift, gerning.
et undervisningsfag.
Jacobs oldefar Ernst von Baden var gift med en søster til ærkebiskop Hans Svane (Geertz 1887).
universitetet.
allerede.
anmeldte.
mangler, fejl.
små skoledrenge. Øgenavnet 'pebling' blev især anvendt om elever i latinskolen.
(de større) byers.
går (præsens singularis af 'gange').
meget.
er til stede.
dvs. en professor, doktor eller magister.
forledes, bringes til vildfarelse eller synd.
(og) endnu mindre ledes på afveje.
også.
stemme den påny; forandre den grundlæggende.
tillempe.
også.
højtidelige; eksalterede.
klatre op på.
afskyelige, usædelige.
i nogen tid; i temmelig lang tid.
hovedtrækkene.
Overstrål hans minde! Sæt det i skyggen (imperativ pluralis).
hadefuld, misundelig.
han var dog et hoved.
nuets, den flygtige nutids helte.
styrke.
er på tilbud overalt, en billig vare, som findes i overflod.
her bogstaveligt: er ved at komme i Fandens magt.
i den seneste tid; i sidste ende, når alderdommen nås og døden nærmer sig.
kaldtes.
glimrede, brillerede.
sexlyst, sanselighed.
ej helt på det rene med.
historien som indbegrebet af de fortidige begivenheder.
nuets, den flygtige nutids.
historiens, som indbegrebet af de fortidige begivenheder.
sådan.
styrelse, forudbestemte plan.
hårdt.
uagtet at.
de forgængelige mennesker.
korsfarerne.
adfærd, vandel.
tillempe.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

helt.

findes; bo.

helt.

kæmpede.

dvs. uanset om han farer vild eller rammer plet og lykkes (med sin historiske tolkning).

også.

da det var på tale at rejse Voltaire et mindesmærke.

bannerfører.

historien, både som et skriftligt værk og som indbegrebet af de fortidige begivenheder.

gå under, fremskynde undergangen.

uventet.

også.

blev hidkaldt, rekrutteret.

udspekulerede.

opdigt, poetiske påfund.

var der forskel (på Ewald og Klopstock).

gerning.

forstået.

digtekunst, poesi.

'stedfortrædere' i den overførte betydning: talsmænd, talerør.

ganske vist.

guddommeligt begejstret, åndeligt inspireret.

rigtigt.

i sin genre, på sit område.

foregår, finder sted.

tæmme.

forfatteres.

manden fra Trøndelagen.

manden fra Gudbrandsdalen.

højt bemærkelsesværdigt.

guddommeligt begejstre, åndeligt inspirere.

Der hentydes sandsynligvis til sangen "Norges Skaal [For Norge, Kæmpers Fødeland, Vi denne Skaal udtømme]" (Brun 1814), hvis sidste strofe er en skål for Norges fjeld. Denne patriotiske drikkevise var skrevet ved årsskiftet 1771-1772 og fik stor uofficiel udbredelse. Ved hoffet blev sangen imidlertid anset for at være separatistisk, og den kunne knap nok nævnes ved sin titel og førstelinje, endsiige trykkes frit. Sangen blev først trykt frit efter Norges selvstændighed i 1814 og var landets første nationalsang.

ugudelig.

for alvor.

helteord.

bestemme over såvel hans ånd som hans tordenrøst.

bemærkelsesværdige.

sjællænderen.

tid.

afskyelig.

'stedfortræder' i den overførte betydning: talsmand, talerør.

vid, åndfuldhed.

tydeligt.

uden smag, fade.

også.

forunderlige.

bodsgang.

dvs. en bedrøvelse i verdens forstand modsat en bedrøvelse efter Guds vilje, jf. 2 Kor 7,10.

som om.

hudflette.

åbenlyst.

allerede.

atmosfære.

tapper.

farveskæret.

endnu.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

forudbestemte.

gerning.

'stedfortræder' i den overførte betydning: talsmand, talerør.

som om.

i nogen tid; i temmelig lang tid.

kunstlede; kunstfærdige.

sin berømmelse, anseelse.

de sjæle, som sover lettest, de mest årvågne og lettest påvirkelige sjæle.

åbenlyst anstiftede en fejde, erklærede krig.

fuldt ud.

åbenlyst.

rovlystne.

(begynde at) handle, optræde.

passende.

synligt.

slavesindet, den slaviske tankegang.

udsugning, udbytning.

holsteneren.

afgrænset, fastlagt (i sit omfang).

egnet, duelig til kamp.

her: en fritagelse fra militærtjenesten, som godsejeren havde forvaltet indtil reformerne i 1788.

den kommende herremands.

dvs. i godsets fangehul eller mere korrekt: i birkedommerfængslet. Mange godser udgjorde en egen retskreds (birk) og her havde godsejeren den umiddelbare udøvende og dømmende magt.

sat sig op.

hentydning til komedien "Harlequin Patriot eller Den uægte Patriotisme" (Ewald 1915 [1772]).

det vil sige.

dagligdagen derhjemme.

de sociale bånd.

bekendte.

statens affærer er et trosanliggende, dvs. debatteres med upassende religiøs iver.

Se forklaringen af de franske frihedstræer ovenfor. Lignende frihedstræer og -stænger blev plantet i Europa af revolutionens tilhængere.

spillekort.

Bacchus': Evan blev på Grundtvigs tid hyppigt anvendt som tilnavn for vinguden, især i drikkeviser. Dette tilnavn knyttede an til Zeus' græske hilsen til Bacchus: 'Evan, evoe', dvs. 'Vel gjort, min søn!' (van Loyen & Regn 2005).

frembringe, producere.

en større forsamling; en politisk forsamling.

'Jerusalems Skomager' indgik i titlen på Malthe Conrad Bruuns utopiske satire (Bruun & Horrebow 1795-1796) og den samtidige betegnelse for Den Evige Jøde.

At besidde eller grundlægge stater 'i månen' svarede i samtiden til at 'bygge luftkasteller'..

udvandre.

sjællænderen.

vid, åndfuldhed.

bestemt; formodentlig.

tidens forhold.

til deres fordel.

forfald.

om end; selv hvis.

snyltede på landet, lå landet til last.

trosset, rakkerpakket.

lytter gerne til sladder om deres næste, hvis deres næste har noget.

læsende publikums.

klubmedlemmernes.

har intet at sige, kan ikke regnes blandt de gode hoveder.

forfattere.

vinde.

ej have båret stor frugt, ikke have haft stor virkning.

deres sidste rest af tro.

historie, både som et skriftligt værk og som indbegrebet af de fortidige begivenheder.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

herhjemme.

trylle mørket frem.

meget.

ligesom; eftersom.

allerede.

forbindelse, fællesskab.

berøvedes.

uanmodet, af egen drift.

evne.

mandigt.

gennemboredes.

endnu.

nævne sig ved navn, angive sit navn.

fastsatte, pålagde.

skjulte angreb.

nævne sig ved navn, angive sit navn.

krigere, forkæmpere.

også.

udkomme.

angreb.

morallære, etik.

skriftsprog; lærd jargon.

Passagen gennemgår *Evangelisk-kristelig Psalmebog, til Brug ved Kirke- og Huus-Andagt*, udgivet 1798 under biskop Balles ledelse.

anskuelig.

hentyder til titulaturens brug af 'højærværdig' for den højere og højeste gejstlighed, inklusive biskopper.

på ingen måde er, er alt andet end.

tillempet.

redelige.

sandsynligvis.

universitetet.

åbent, direkte.

selv om.

fortolkedes.

blev tilsidesat.

omend.

alt efter som.

gjordes anstalt.

sådan.

gik derfra, blev dimitteret.

passende.

uro, bekymringer; omhu.

beskaffenhed, behov.

altomfattende.

rage til sig.

'Palladium' var et gængs symbol for beskyttelse, værn. Grundtvig hentyder her til det antikke Palladium, en statue som længe havde beskyttet Troja, men til sidst var gået tabt til grækerne. Set i det lys kan sætningen læses således: På Københavns Børs (som også var byens bogmarked) sukkede man over det tabte palladium, uden at ville indse, at det Troja, loven kunne og ville styrte i grus osv.

påmindelser.

den store hob, masserne.

allerede.

kvægpest.

indtræffer.

åbenlyst.

indlysende.

grådige.

forbundsføller.

dvs. forpligtet sig til gensidigt at beskytte handelsskibe som sejlede under de neutrale landes flag. Der henvises til Det væbnede Neutralitetsforbund af december 1800.

skrogene af udrangerede orlogsskibe, som blev fast forankrede for at forsvare indløbet til havnen.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

mandigt.
ærefuldt.
uventede.
genkender, anerkender.
synlig, åbenbar.
tvivle på.
ja, selve krigsbulderet oplivede gennem kanoner og sange; også selvom krigsbulderet gennem kanoner og sange oplivede.
forfald.
herhjemme.
universitet.
indforståede fagbegreber, ordkonstruktioner, neologismer.
udbasuneret.
lærde verdens, læsende publikums.
betegnede sådan, dvs. betegnede som digtere.
luftspejling, fatamorgana.
udvikle sig færdig.
harpespil, dvs. lyriske digtning.
herhjemme.
tilslutning.
indpas.
udkom.
digtekunst, poesi.
udvirket, gjort.
nå frem til.
forfald.
såvel.
bedrift, gerning.
praleri.
omend.
lynnedslag med et stærkt tordenskrald.
dvs. den danske flåde; Dannebrog var endnu hovedsageligt flådens flag.
satte tusinder i land.
tilintetgjort.
orlogsskibe i ordets snævre betydning: krigsskibe med kanoner på mindst to dæk.
sygdomsplaget, hensygnende.
således (gik det).
Med ordet jordefærd beskrives Christian 7.s rejse fra København til Holsten i august 1807 som en ligprocession. At de kongelige forlod København, netop som hovedstaden blev truet af briterne, var emne for kontroversielle diskussioner.
her også: stærk, modig.
begravede.
scepteret, herskerstaven for Tvillingeriget, dvs. Danmark-Norge.
orlogsskib i ordets snævre betydning: et krigsskib med kanoner på mindst to dæk.
prøve kræfter.
stærke, modige mænd.
turnering.
orlogsskibe i ordets snævre betydning: et krigsskib med kanoner på mindst to dæk.
mere passende.
den lille flåde, der opstår og forgår med vor flygtige nutid. Hermed hentydes til to nyskabelser fra de forudgående fem år, nemlig de små kanonbåde samt kaperflåden, dvs. de mange handelsskibe, der blev udrustet til den farlige, men lukrative kapring af britiske skibe i de danske farvande.
orlogsskib i ordets snævre betydning: et krigsskib med kanoner på mindst to dæk.
der var behov for en sådan.
et mindstemål af.
tåbeligt.
tabte.
nøje bemærker.
manufakturs, dvs. storstilet produktion præget af automatisering og arbejdsdeling, men uden et omfattende maskinelt, industrielt præg.
nøjsomhed.
dårlige.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

ligesom voks.

skolemesteren, -læreren; den mesterlige kunstner.

skabe, opdrage.

en barnlig, nyttesløs fremgangsmåde.

manifestation af frihed, den menneskelige frie vilje.

ødelægger, kuldkaster.

styrke.

spændkraft, styrke (også i den overførte betydning af 'vitalitet').

også.

brave, velansete.

selv hvis.

sygdomsplagede.

dvs. som marineflaget Dannebrog på flådens både. Det er uvist, om Grundtvig hentyder til flådens mindre skibe, omtalt i punktcommentaren til 'den Baadeflok, der med Døgnet opstaar og forgaar'. Der kan også henvises til flådens krigsskibe, der var blevet beslaglagt i 1807 og for størstedelens vedkommende nu lå for anker i britiske havne og rådnede.

genoplives, genopstå.

bedrift, gerning.

åbner.

Grundtvigs kristne drejning af det patriotiske begreb "Fædrelandets alter" forklares i indledningen til *Maskeradeballet 1808*, afsnittet "Fædrelandets alter".

knurren.

pinsler, legemlige smerter.

lytter og giver agt på.

her: velsignes.

bedrift, gerning.

mark og kyst; her: slagmarken og valpladsen, dvs. kamppladsen til søs.

kaldes.

virksomhed; strid.

muskelspænding, spændstighed, styrke (også i den overførte betydning af 'vitalitet').

styrker.

tabt.

åbnes.

heltemodige skikkelse.

undermålerskikkelse.

bemærkelsesværdigt.

helte, krigere.

som om.

hær af døde krigere, dvs. einherjer.

helte.

spillede på harpe, dvs. digtede lyrisk.

fremmane.

grundede over, forsøgte at tyde.

indsamledes ligesom de hellige genstande, der blev fordelt ud over det nyopførte Tempel i Jerusalem. Der hentydes nok især til askespandene nævnt i 1 Kong 7,40-45 .

uomtvisteligt.

historieskrivningens.

digtekunstens.

øje på, øje for.

mandigt.

kæmpede.

søofficerer, sørøvere.

dvs. under krigen tier muserne, efter lat.: "inter armas silent Musæ."

under beskyttelse. Vendingen hentyder sandsynligvis også til det såkaldte skjolddigt *Ragnarsdrápa*, skrevet af skjalden Brage den Gamle i 800-tallet.

universitet.

tankebanen, tankegangen.

forfædres.

vildledende.

mest vildledende.

også mere passende for ham; også en mere passende straf for ham.

snushane, voyeur; posekikker var et øgenavn for told- og portbetjente.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

ingen ærlig ridder skal forklejnes.

udbredt.

tapre.

også.

står der altid en enkelt stor mand frem.

dvs. det var han på ingen måde.

forbindelse.

intet andet end.

indse; anerkende.

en tåbelighed.

kliner op.

har eksisteret; har boet.

garanti.

forfædre.

røverbande.

civiliseret samfund.

skræmmebilleder.

dvs. lat., hostis: en fremmed, en fjende.

mandighed; hentyder til 'virtus', lat. for dyd, mandighed, styrke, m.v. og afledt af 'vir': mand.

uomtvisteligt.

poesi, versdigtning.

bestemt; sandsynligvis.

opdigt, usandfærdige påfund.

hunæsel, æselhoppe.

fundet på; fundet ud af.

Betegnelsen spiller på det mere gængse begreb 'tidens ånd'; ordet 'spøgelse' betegnede forhold, der virkede skræmmende, men var uden virkelig eksistens eller beroede på overdreven ængstelse.

ud over den selvbiografiske hentydning til begejstringen for tysk idealisme, kan formulering også knytte an til brugen af 'Spøgelse' om en slags spøgefugl, nemlig en larmende, løjerlig person, der spøger og skæmter som et barn.

vænnet fra.

selv hvis; selv om.

på forhånd vide, forudse.

forløste.

forbindelse, fællesskab.

styrelse af.

historiens, som indbegrebet af de fortidige begivenheder.

samme side.

bemærkelsesværdigt.

Her fremhæves forskellen mellem makkabæerne som præsteslægt og deres modstandere, idumæerne, som var efterkommere af edomitterne, Judas arvefjender.

åbenlyst.

tom snak.

nuets, den flygtige nutids.

giver agt på.

tog scepteret, herskerstaven, dvs. tog magten.

velgørende, filantropiske.

syne, se.

gik under.

åbne.

også.

dvs. betyder.

styrke.

fangenskab.

for det første.

i fuld alvor.

løgnagtigt tillægger sig.

tilmed, ovenikøbet.

det babyloniske fangenskab.

de 70 oversættere; underforstået: som oversatte det Gamle Testamente fra hebraisk til græsk, *Septuaginta*.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

adfærd over for.

helt sikkert, bestemt.

stød slet til med.

tydeligvis.

syne, se.

felttog, togt, dvs. belejringen af Troja beskrevet i *Iliaden*.

hvilken som helst.

brave, behjertede.

opfatte.

hjem søge, angribe.

uanset hvor.

krigers.

dvs. den anden, muslimske belejring af Antiochia i juni 1098.

også.

synligt, tydeligt.

bemærke.

opdigt, poetiske påfund.

samtidig stavemåde for det norrøne ord 'væringar', dvs. væringer: de nordiske lejesoldater som tjente hos fyrster i Rusland og Det Byzantinske Rige under vikingetiden og i tidlig middelalder.

(større) byer.

meget.

uden nogen som helst tvang, dvs. uden at gøre vold på emnet.

omend.

historiekyndig, jf. værkets øvrige henvisninger til gudinden Saga.

fuldt ud.

herredømme.

tyrkisk herredømme, tyrkisk plage. Lutherske teologer havde traditionelt henvist til kristne folkeslags syndighed, når de skulle forklare, hvorfor disse folkeslag blev besejret eller behersket af de muslimske tyrkere i Osmannerriget.

mongolerne.

uddøde.

skriftsprog.

genoplivede, genopfriskede.

Reuchlins romerske underviser hed Ovadya Sforno (Geiger 1871, s. 46). Stavemåden "Ardia" er særegen for *Verdenskrøniken 1812* og den kan skyldes en hørefejl.

minearbejderen.

han syntes at se.

universitetet.

fik han ry for at være.

læse jura; egl. beskæftige sig flittigt med de gældende love.

etc., og så videre.

bemærkelsesværdigt.

brav, behjertet.

dvs. lindetræet i ærkebiskoppens våbentegn. Birger Gunnarsen var født i Lindeberg, et hallandsk sogn.

ærkebispestol.

lære.

upåklagelig, ulastelig.

hensygnat.

interessant nok.

portrætter.

Ordet 'tavle' betød også 'maleri', og formuleringen spiller på denne flertydighed.

helt andre.

lyster.

meget.

opdigt, poetiske påfund.

etc., og de følgende (sider).

lat., 'den, som vil undgå Karybdis, falder i Skylla.'

hang til elskerinder, liv med maitresser.

det er, som det skal være.

heller ikke hans samtid taget i betragtning.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

ærgrede sig meget, hidsede sig meget op over.

endnu mindre.

kunne.

genkender, ser.

afstedkommet en indvortes krig, fremkaldt en borgerkrig.

forfald.

helt.

rigets indretning, forfatning.

rigtig.

de landlige præstekald.

forkortelse for 'substitutter', dvs. degne.

er jævnbyrdig med, kan kappes med.

dvs. determinister. Udtrykket er dannet ud fra ordet 'Nødvendighedslære': determinisme.

hverken.

passende.

synd, vildfarelser.

etc., og så videre.

bemærkelsesværdig.

vitterligt.

tabte.

også.

tabt.

vore første forfædres, dvs. Adam og Evas.

tabt.

påvirkede måske mest.

opretholde, bevare.

herhjemme.

bemærkelsesværdigt.

forstand, klogskab.

universitetet.

bemærkelsesværdige.

helt.

britiske.

Helligåndens umiddelbare indvirkninger på et menneskes frelse.

helt.

opdraget.

dvs. Guds røst optog alle hans tanker og han glemte, tilsidesatte retorikken.

heroisk.

finde ud af, fastslå.

allerede.

grundbog; originaltekst.

etc., og så videre.

den fejlagtige formulering.

kostbarheder.

materielle fænomener, konkrete genstande.

den almene, grundlæggende forbindelse mellem (især fysiske) enheder; Grundtvig danner ordet efter ty. 'das Hauptverhältnis' (Goethe-Wörterbuch 2014).

blevet udpeget, udredt.

sådan.

almengyldige.

uskete.

forunderlig.

plante.

erkendes, forstås.

manifestationerne af menneskets frie vilje.

mest sandsynlige.

også.

besindige, nøgterne.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

samfundslivet, samfundet.

handle.

doktrinen.

samfundslivet, samfundet.

lære, intellektuelle frembringelse; hjem.

stræbte eller sigtede især efter.

herskede som fyrster.

stykke for stykke.

samfundslivet, samfundet.

åbner.

juraen.

fagområde, videnskab.

sådan.

slutninger, konklusioner ud fra.

gerning.

skræmmebillede.

genopstå.

fagområde, videnskab.

helt synligt, tydeligt.

vanvittig.

fordrejning, fordærvelse.

bestræb, kæmp (imperativ pluralis).

adfærd, vandel.

indlysende.

viser sig, lader sig se.

frembringes.

Helligåndens umiddelbare indvirkninger på et menneskes frelse.

bevaret.

Undervisningen i hebraisk ved Basel Universitet blev i over 140 år varetaget af teologer fra slægten Buxtorf, fra Johann Buxtorf den Ældre (1591) indtil Johann IV. Buxtorf (1732).

bemærkelsesværdige.

toldere, skatteopkrævere; 'konsumtion' var en forbrugsafgift, som endnu opkrævedes i 1812.

vare.

hvad indholdet angår tillige.

herhjemme.

jasigere, nikkedukker.

lat., 'et kødeligt råd', henviser til den latinske oversættelse af 2 Kor 1,12: 'sapientia carnali': 'den kødelige visdom', modsat Guds nåde (*Biblia Sacra Vulgata*).

søg (imperativ pluralis).

gratis.

det vil sige.

skolevæsen, undervisningsinstitutioner.

fordrives, jages.

fra.

synsmåde på.

sagen.

erkendes; betragtes.

dvs. en forvansket, folkeudgave af Bibelen, jf. den lutherske kritik af den katolske kirkes respekt for *Biblia Sacra Vulgata*, den traditionelle, latinske 'folkelige udgave af De Hellige Bøger'.

beskaffenhed, omstændigheder.

sandsynligt.

studerer jura.

originaltekst.

fæstne.

dvs. blåstemplet, egentlig: stemplet med imprimatur og dermed tilladt at blive trykt.

den kirkelige styreform, præstevældet, med dens rangorden, dvs. en kirke som er hierarkisk opdelt.

universitetet.

hjemmefra.

her også: kunsten at oversætte.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

universitetet.

rigtig.

doktrin, her også: bog med systematisk gennemgang af teologien.

skriftsteder.

dvs. professorer, doktorer og magistre.

her: steder. Sætningen hentyder til latin- og katedralskolerne.

modelune, overdreven lyst til alt nyt.

sådan.

allerede.

stå op, stå frem.

det vil sige.

hovedlære.

afsluttet sin gerning, sit liv.

dvs. før.

våg og bed (imperativ pluralis).

videnskabelige fællesskaber.

historien, både som et skriftligt værk og som indbegrebet af de fortidige begivenheder.

den forening.

foreninger.

fr., Det muntre Akademi. Der hentydes til den traditionsrige occitanske digterkreds i Toulouse, som mødtes første gang i 1324 og er kendt som 'Acadèmia dels Jòcs Florals' (Akademiet for Blomsterlegene) og 'Consistòri del Gai Saber' (Den muntre Videnskabs Konsistorium).

opretholde, bevare.

indlysende.

foreningers.

helt.

have sin bolig, findes.

forskellige.

dvs. ud af det.

mest sandsynligt.

samfundet.

almene.

meget.

selskab. I lyset af afsnittets militære metaforer kan lag også læses som 'række', 'salut', dvs. samtidig affyring af en række kanoner.

arsenal.

almene.

kobberstukne landkort.

hvor meget Videnskabernes Selskab har overlevet sig selv.

selskabet.

forening.

modelune, overdrevne lyst til alt nyt.

bemærke.

mere sandsynligt.

etc., og så videre.

dygtige, raske.

bemærkelsesværdigt.

også.

fordeles blandt.

antal.

hovedparten.

lyster.

træhesten og det sorte (fange)hul da ikke.

degenererer.

handelsvare.

drives småhandel med.

dvs. landboreformernes frigørelse af bonden fra stavnsbånd og lignende bestanddele i fæsteforholdet.

samfundet.

odelsbønder, dvs. bønder med fuld ejendomsret til den jord, de dyrker. Forbilledet var de frie norske odelsbønder, som var kendt for deres patriotiske forsvarsvilje.

jævn og beskeden slægt.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

glas vin, tår øl eller lignende alkoholisk drik.

sikkert tegn.

spillede.

bemærkelsesværdig.

også.

betydningsløse dagblade, som kun beskæftigede sig med nuet.

udkom.

på enten faste eller skiftende tidspunkter, dvs. ugedage.

her: begrænset til et tidsrum.

i nogen tid; i temmelig lang tid.

herhjemme.

blev ført højtideligt frem, dvs. udgivet.

dvs. Minerva.

kæledægge. Fra 1790 til 1796 var Tode en af tidsskriftets flittigste bidragydere.

gæve, brave.

rigtignok.

uredelig.

dvs. tog flugten.

begyndelsen.

brist, tåbelighed.

til sidst.

kastede skygger på.

gævt, behjertet.

udkom, blev der udgivet.

svorne, erklærede.

smædeskrift.

forsvarede den sig selv med fuld kraft; dette hentyder til N.E. Balles tidsskrift *Christeligt Religionsblad under Opskrift: Bibelen forsvarer sig selv* (1798-1810).

her: ransage sig selv, overveje deres åndelige tilstand.

meget.

deri.

hvis.

omend.

upassende.

påkaldes og pålægges.

meget.

doktrinen, her også: en bog med systematisk gennemgang af teologien.

modbevise.

bekræfte, bevidne.

hvis.

ganske vist.

sådan.

patos, inderlighed.

helt synlig, tydelig.

passende.

bedrift, gerning.

dvs. Danmark og Norge.

uinteressante, ligegyldige.

smædeskrifter.

historiekyndig, jf. værkets øvrige henvisninger til gudinden Saga.

dvs. kostskolen Philantropinum i Dessau, som Basedow oprettede i 1773. Sander underviste som lærer i 1778.

her til landet.

et dokument, hvorved en fyrste tildeler modtageren adelskab.

meget.

bekymring, optagethed.

styrkedes.

købmandslærlingenes.

vaklende.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

forordnede forbønner, som læses højt ved gudstjenesten.

alle vegne, af alle.

her også: bemærkelsesværdigt.

fyld i et overflødhedshorn, dvs. skare.

bevirke.

bevæge, overtale.

flakker her, farer her omkring.

hovedsagen.

gøgleri.

forandres grundlæggende.

åbne.

styrkes.

værn.

åbner.

gøgl, løjer.

tabt.

opretholde, bevare.

medicin.

ejendel.

ganske vist.

selvom tale.

historiens, både som et skriftligt værk og som indbegrebet af de fortidige begivenheder.

svækkedes.

indgreb, vejledning.

øjeblikke af guddommelig begejstring, åndelig inspiration.

ejendel.

indgreb, vejledning.

slag mellem to hære på landet.

universitet.

opførelse, etablering.

tåbelighed.

styrke.

forgangne.

udvej.

universitet.

styrelse.

tylvt, dvs. dusin.

vare.

Anvendt litteratur

- "Academies" (2003) i *The Oxford Dictionary of the Renaissance*, udg. af Gordon Campbell. Anvendt i den digitaliserede udgave <http://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780198601753.001.0001/acref-9780198601753-e-8>
- Adelung, Johann Christoph (1970) *Grammatisch-kritisches Wörterbuch der Hochdeutschen Mundart mit beständiger Vergleichung der übrigen Mundarten, besonders aber der Oberdeutschen*, 2. red. udg. [1793-1801]. Leipzig. Anvendt i den digitaliserede udgave <http://www.woerterbuchnetz.de/Adelung>
- Balle, N.E. (1798-1810) *Christeligt Religionsblad under Opskrift: Bibelen forsvarer sig selv*. København
- Bjørn, Claus (2002-2005) *Gyldendal og Politikens Danmarkshistorie*, udg. af Olaf Olsen, 2. udg. 1-17, bind 10 (2003): *Fra reaktion til grundlov*. København. Anvendt i den digitaliserede udgave <http://www.denstoredanske.dk/Danmarkshistorien>
- [Brun, Johan Nordahl] (1814, skrevet 1771) "Norges Skaal" [For Norge, Kæmpers Fødeland, /Vi denne Skaal udtømme], udg. af Rasmus Nyerup i *Athene, et Maanedsskrift*, nr. 3, juli, s. 67-68. København
- Bruun, Malthe Conrad & Otto Horrebow ([1795]-1796) *Jerusalems Skomagers Rejse til Maanen, og efterladte Papirer. Et Ugeskrift*. U.st.: København
- Calvör, Caspar (1714) *Saxonia Inferior Antiqua, Gentilis Et Christiana. Das ist: Das alte Heÿdnische und Christliche Nieder-Sachsen, Darin vorgestellet wird/ was es für eine Beschaffenheit mit dem alten Nieder-Sachsen [...] in dem ersten Millenario [...] gehabt*. Goslar. Anvendt i den digitaliserede udgave <http://digital.ub.uni-duesseldorf.de/urn:urn:nbn:de:hbz:061:1-171535>
- Diderot, Denis & Jean le Rond d'Alembert, udg. (1751-1780) *Encyclopédie ou Dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers* 1-28. Paris, Geneve & Bern. Anvendt i den digitaliserede udgave <http://www.mdz-nbn-resolving.de/urn/resolver.pl?urn=urn:nbn:de:bvb:12-bsb10710671-0>
- "Egils saga" (2014) overs. af Rolf Stavnem i *Islændingesaegarne. Samtlige sagaer og niogfyre totter*, udg. af Annette Lassen, 1-5, bind 1: *Skjalde, Grønland, Vinland*, s. 3-157. København
- Ewald, Johannes (1915) "Harlequin Patriot eller Den uægte Patriotisme" i *Johannes Ewalds samlede Skrifter efter Tryk og Haandskrifter* 1-5, bind 2, s. 204-301 [1772]. København
- [Flacius, Matthias]; [Johann Wigand]; [Mattheus Judix] & [Martin Köppe] (1559-1574) *Ecclesiastica Historia integram Ecclesiae Christi Ideam quantum ad Locum, Propagationem, Persecutionem, [...] Religiones extra Ecclesiam, & statum Imperij politicum attinet, secu[n]dum singulas [...] complectens: singulari diligentia et fide [...] congesta: Per aliquot studiosos & pios viros in urbe Magdeburgica [...] 1-12*. Basel
- Geiger, Ludwig (1871) *Johann Reuchlin. Sein Leben und seine Werke*. Leipzig Anvendt i den digitaliserede udgave <http://www.mdz-nbn-resolving.de/urn/resolver.pl?urn=urn:nbn:de:bvb:12-bsb11001375-8>
- Geertz, M.Cl. (1887) "Torkil Baden" i *Dansk Biografisk Leksikon* 1. udg. 1-19, bind 1, s. 408 f. København
- *Goethe-Wörterbuch* (1978-) udg. af Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften, Akademie der Wissenschaften in Göttingen & Heidelberger Akademie der Wissenschaften. Stuttgart. Anvendt i den digitaliserede udgave <http://woerterbuchnetz.de/GWB/>
- Grimm, Jacob & Wilhelm Grimm (1854-1960) *Deutsches Wörterbuch* 1-34. Leipzig. Anvendt i den digitaliserede udgave <http://woerterbuchnetz.de/DWB/>
- Grundtvig, N.F.S. (1814) *Roskilde-Saga til Oplysning af Roskilde-Riim*. København
- Grundtvig, N.F.S. (1845) *Danske Ordsprog og Mundheld, samlede og ordnede af Nik. Fred. Sev. Grundtvig*. København

- Holberg, Ludvig (under pseudonymet Hans Mikkelsen) (2014) *Peder Paars. Poema Heroico-comicum*, udg. Finn Gredal Jensen efter 3. udg. fra 1720. U.st.: København. Anvendt i den digitale udgave <http://holbergsskrifter.dk>
- Horats (1945) "Om Digtekunsten og om Digterens Kalden og Pligter" i *Horats' Satirer og Breve*, overs. af Axel Juel. København
- Jenkins, Paul (2014) "Basler Mission" i *Historisches Lexikon der Schweiz*. Anvendt i den digitaliserede udgave <http://www.hls-dhs-dss.ch/textes/d/D45256.php>
- Mau, E. (1879) *Dansk Ordsprogs-Skat* 1-2. København
- Meyer, Joseph (1905-1909) *Meyers Großes Konversationslexikon. Ein Nachschlagewerk des allgemeinen Wissens.*, 6. rev. udg., Leipzig & Wien. Anvendt i den digitaliserede udgave <http://woerterbuchnetz.de/Meyers>
- Poulsen, Simon udg. (1791-1795) *Maanedsskriftet Iris*. København
- Poulsen, Simon udg. (1796-1810) *Iris og Hebe. En Fortsættelse af Maanedsskriftet Iris*. København
- "Sachsen (Historie)" (2009) i *Den Store Danske Encyklopædi*. Anvendt i den digitaliserede udgave http://www.denstoredanske.dk/index.php?title=Geografi_og_historie/Tyskland,_%C3%98strig,_Schweiz_og_Liechtenstein/Tyske_floder,_egne_og_andre_landskaber/Sachsen/Sachsen_%28Historie%29&revision=2
- Suhm, Peter Friderich (1774-1781) *Critisk Historie af Danmark, udi den hedenske Tid, fra Odin til Gorm den Gamle* 1-4, bind 3 (1776). København
- Thorsen, P.G. (1853) *Valdemar den Andens Jydske Lov - efter den Flensborgske Codex - tilligemed den 1590 foranstaltede ny Udgave af Loven og den af Ekenberger 1593 besörgede plattyske Oversættelse af samme*. København
- Tode, Johann Clemens udg. (1790) *Kritik og Analyse eller Kritisk Udsigt over den nyeste danske Litteratur*. København
- van Loyen, Ulrich & Gerhard Regn (2005) "Dionysus" i *Brill's New Pauly. Encyclopaedia of the Ancient World* 1-28, bind I:4: *The Reception of Myth and Mythology*. Leyden & Boston